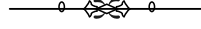

İşe İade Davalarında Somutlaştırma Yükü

The Burden of Concretisation in Reemployment Lawsuits

Ar. Gör. Recep AŞİT*

ÖZET

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 194. maddesi ile birlikte hukukumuzda ilk defa açık bir şekilde düzenlenen somutlaştırma yükü, bu yükün tamamlayıcısı nitelikte olan HMK m. 119/1/e- f ile m.129/1/d-e, düzenlemeleri ile birlikte ele alınmalıdır. Buna göre taraflar iddiada bulunurken ve savunma yaparken soyut ve genel geçer ifadelerle değil, ispat faaliyetine elverişli olarak somut ve açık bir şekilde, ilgili delilleri ile de eşleştirerek, vakıalarını ileri sürmelidirler. İşe iade davaları bakımından da işçi, iş güvencesi kapsamında bir işçi olduğunu somut ve açık bir şekilde ileri sürmelidir. İşveren ise, iş sözleşmesinin feshinde gereken usule uygun hareket ettiğini ve iş sözleşmesinin feshi sebebinin geçerli bir sebep olduğunu somut ve açık bir şekilde ispat faaliyetine uygun olarak ortaya koymalıdır. Bu bağlamda somutlaştırma yüküne uyulmaması halinde öncelikle hâkim, aydınlatma ödevi ve ön inceleme aşamasındaki görevi gereği taraflara, somutlaştırma yükünü yerine getirmeleri bakımından, gerekli imkânı vermelidir. Taraflar buna rağmen somutlaştırma yükünü yetirmezse davanın esasın reddi gündeme gelecektir.

Anahtar kelimeler: somutlaştırma yükü, işe iade, dava dilekçesi, hâkimin aydınlatma ödevi, davanın esasın reddi.

ABSTRACT

The burden of implementation is provided by the Turkish civil code of procedure and these provisions should be considered and interpreted with Articles 119 paragraph 1 and 129 paragraph 1. While the parties as they produce their claim and base their defenses, they

* Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Usul ve İcra-İflas Hukuku ABD.

must pretend the facts are sufficient for a procedure of investigation and clear enough for an activity of proof and they still have to add the evidence that supports the facts they claim. In reemployment lawsuit the employee must claim it is clearly an employee under labor safety regulations. As for the employer, it should emphasize the facts about the legitimacy of the contract termination and appropriate these facts for proof activity. The judge must give the parties as part of its duty to clarify the nécessaire opportunity. Despite this has opportunity if the parties do not reach their load realization, the claim may be denied by the court.

Key words: *burden of implementation, reemployment lawsuit, lawsuit petition, obligation of clarification, dismissal of action.*

GİRİŞ

Dünya nüfusu ile birlikte ülkemiz nüfusunun da hızla artması, beraberinde bireyler arasındaki ilişkilerin artması ve gerek sınır içi gerekse de sınır ötesi mal, hizmet ve para akışının yukarı yönlü bir seyir izlemesi sonucunu getirmiştir. Bu gelişmeler, aynı zamanda hukuk davalarındaki sayının hızla artmasına, uyuşmazlık konularının fiili ve hukuki yönden daha ağırlaşan sorunlar içermesine, hukuk kurallarının sürekli olarak daha karışık hale gelmesine ve yargılamanın uzun sürmesine neden olmuştur. Söz konusu gelişmeler hiç şüphesiz iş hukuku yargılamasını da ciddi oranda etkilemiştir¹. Bu durum, çeşitli düzenlemelerle yargılamanın daha hızlı yapılmasına yönelik “tedbirler demetini” kaçınılmaz kılmıştır. Zira yargılamanın uzaması, hayat olayının doğru tespit edilmesi imkânını azaltmakta ve bireylerin adalete olan inancının kaybolmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda ülkemizin de taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6. maddesi ve Anayasa’nın 141. maddesine göre herkes “makul bir sürede” yargılanma hakkına sahiptir. Hemen belirtelim ki, yargılamanın hızlandırılmasının katı bir şekilde uygulanması hayat olayının mükemmelleştirilmesini ve doğruluğunu olumsuz

¹ Nitekim çalışma konumuz olan işe iade davaları bakımından da her ne kadar İK m. 20/3 uyarınca feshin geçerli olmadığı iddiası ile açılan davanın seri muhakeme usulüne göre (HMK uyarınca artık basit yargılama usulü) iki ay içinde sonuçlandırılacağı ve mahkemece verilen hükmün temyizi halinde Yargıtay’ın bir ay içinde kesin olarak karar vereceği düzenlemiş ise de uygulamada bu davalar oldukça uzun sürmektedir. Bkz. Çelik, Nuri/Caniklioğlu, Nurşen/Canbolat, Talat, İş Hukuku Dersleri, Yenilenmiş 28. Bası, İstanbul 2015, s. 368.

yönde etkiler. Bu nedenle yargılamanın hızlandırılmasına yönelik alınacak tedbirlerin, elverdiği ölçüde hem bir hayat olayının mükemmel bir şekilde tespitini hem de yargılamanın hızla yapılmasını sağlayacak bir “dengeleyici sistem” sunması daha da önem kazanmaktadır².

Çalışmamızda, hayat olayının mükemmelleştirilmesine, yargılamanın hızlandırılmasına ve aynı zamanda gerçeğin ortaya çıkmasına yönelik tedbirlerden biri olarak nitelendirebileceğimiz somutlaştırma yükünün işe iade davası bakımından yansımaları incelenecektir. Bu bağlamda öncelikle genel olarak somutlaştırma yükü (HMK m. 194), bu yükün tamamlayıcısı nitelikte olan HMK m. 119/1/e- f ile m. 129/1/d-e düzenlemeleri ile birlikte ele alınacak, daha sonra somutlaştırma yükünün kapsamı ve işe iade davası bakımından bu yükün ne anlam ifade ettiği irdelenecek ve nihayet somutlaştırma yüküne uyulmaması durumunda neler yapılması gerektiği üzerinde durulacaktır.

I. GENEL OLARAK SOMUTLAŞTIRMA YÜKÜ

A. Somutlaştırma ve Somutlaştırma Yükü Kavramı

1. Somutlaştırma Kavramı

Somitlaştırma, ayrıntılı olarak tanımlamak, temellendirmek, belirginleştirmek ve gerekçelendirmek anlamalarına gelmektedir. Hukuki bir terim olarak somutlaştırma ise, somut münferit vakıalar hakkında bilgi verilmesi veya somut ve detaylı olarak bilgi verme olarak tanımlanır³.

Somitlaştırma, bir davada ileri sürülen vakıa iddiaları hakkında taraflarca, mahkemeye somut detaylı bilgi vermek ve açıklama yapmaktır. Bu işlem, davada sadece iddia için değil aynı zamanda ispat yükünü taşımayan taraf bakımından savunma için de geçerlidir. Zira iddia, bir davada tarafların talep ve karşı taleplerine ilişkin beyanları anlamına gelir ve her iki tarafında beyanları iddia olarak değerlendirilmelidir. Çünkü bir vakıanın inkârı, o vakıanın aksinin iddiası anlamına gelir ve bu nedenle de davalının savunması, aslında davacının iddiasına karşı

² **Rechberger**, Walter H., *Avusturya Medeni Yargılamasında Yargılamanın Hızlandırılması* (çev. Kamil Yıldırım), *İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku* (der. Kamil Yıldırım), 5. Bası, İstanbul 2006, s.3 vd..

³ **Atalay**, Oğuz, *Medeni Usul Hukukunda Menfi Vakıaların İspatı*, İzmir 2001, s. 31.

bir iddiadır. Dolayısıyla iddianın somutlaştırılmasının yanı sıra savunmanın da somutlaştırılması gündeme gelebilecektir⁴.

2. Somutlaştırma Yükü Kavramı

Dava malzemesinin taraflarca getirilmesi ilkesinin uygulandığı davalarda hâkim, taraflardan biri tarafından ileri sürülmeyen şeyi veya vakıaları kendiliğinden dikkate alamaz ve onları hatırlatabilecek davranışlarda dahi bulunamaz. Kanunda belirtilen durumlar dışında, hâkim, kendiliğinden delil toplayamaz (HMK m. 25). Bu nedenle taraflar, hâkimin kararına esas alabileceği maddi vakıaları iddia etmek ve gerekiyorsa savunma yapmak yükü altındadır. Ancak dava malzemesinin taraflarca getirilme ilkesi bu iddia ve savunmanın içeriğine ilişkin yeterlilik ölçüsü noktasında bir belirleme yapmaz. Bu ölçünün belirlenebilmesi için kural olarak, yasada açık kanun hükümlerinin varlığı gereklidir⁵. Bu konuda HMK m.194'de yer alan somutlaştırma yükü ile HMK m. 119 ve m.129'da düzenlenen dava dilekçesi ve cevap dilekçesinin içeriğine ilişkin düzenlemeler iddia ve savunma yüklerinin nasıl yerine getirileceği konusunda esas alınması gereken hükümlerdir.

İddia ve savunmanın somutlaştırılması ihtiyacının temelinde, ispatın konusunun mahkeme tarafından tespit edilebilmesi için vakıanın somut bir biçimde ayrıntılarıyla taraflarca mahkemeye bildirilmesi zorunluluğu yatmaktadır⁶. Zira ispatın konusunu tarafların üzerinde anlaşamadıkları ve uyuşmazlığın çözümünde etkili olabilecek çekişmeli vakıalar oluşturur (HMK m. 187). Taraflarca ileri sürülen vakıaların ispatının gerekip gerekmediği konusunda karar verilebilmesi, iddia olunan bir vakıa için delil ikamesinin gerekli olup olmadığının tespit edilebilmesi, mahkeme ve karşı tarafça vakıanın tam olarak algılanabilmesi ve vakıa üzerinde tartışma yapılabilmesi için iddia ve savunmanın somutlaştırılması gerekir. İddia olunan bir vakıanın tartışmalı ve uyuşmazlığın çözümünde etkili olup olmadığına, ancak o vakıanın tam

⁴ **Pekcanitez**, Hakan, Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku, 15. Baskı, İstanbul 2017, s. 1673; **Atalay**, s. 31.

⁵ **Atalay**, s. 31-32.

⁶ **Börü**, Levent, Medeni Usul Hukukunda İddia ve Somutlaştırma Yükü, Ankara 2016; s. 184; **Atalay**, s. 32; **Özekes**, Muhammet, HMK Bakımından Dava Dilekçesinde Eksiklik Halinde Yapılması Gereken İşlemler, DEÜHFD, C. 16, Özel Sayı 2014, (Basım Yılı: 2015) Prof. Dr. Hakan PEKCANİTEZ'e Armağan s. 292.

ve belirli olarak somut ve açık bir şekilde ileri sürülmesinden, başka bir ifadeyle somutlaştırılmasından sonra karar verilebilir⁷.

Bir davada haklı çıkmak için soyut ve genel ifadelerle iddiayı veya savunmaya ileri sürmek yeterli değildir⁸. Genel olarak örneğin “iş sözleşmesi feshedildi ve karşı taraf borcunu ödenmiyor” veya “trafik kazası sonucunda yaralandım” şeklindeki bir iddia yeterli değildir. Bu örneklerde, iş sözleşmesinin varlığı, sözleşmenin ne zaman feshedildiği, ne kadar süre çalışıldığı, işverenin kim olduğu vs. belirtilmeli; ilaveten trafik kazasının ne zaman ve nasıl olduğu, nerede gerçekleştiği, karşı tarafın kim olduğu gibi hususlara da yer verilmelidir. Somutlaştırmak, bir iddiayı veya savunmayı zaman, mekân, konu, kişi, oluş şekli vs. unsurlarıyla anlamaya, algılamaya, tartışmaya, ispata elverişli şekilde ortaya koymaktır. Ancak bu hususlar taraflarca yerine getirilirse iddialara karşı sağlıklı bir şekilde somut olarak cevap verilebilir ve mahkeme de kendisine yöneltilen talebi tam ve doğru bir şekilde değerlendirerek davanın hangi delillerle ve kural olarak nasıl ispat edilebileceğini belirleyebilir⁹.

Yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda somutlaştırma yükü, vakıa iddiaları ve savunma sebeplerinin, ispat ve delil ikame faaliyetine esas teşkil edecek biçimde münferit vakıaların bildirilmesi yoluyla kanunun veya usulî ilkelerin gerekli kıldığı ölçüde somutlaştırılması hususunda taraflara düşen usulî yük olarak tanımlanabilir¹⁰. Somutlaştırma yükü, genel anlamda tarafların açıklama ödevinin bir parçası ve dilekçeler aşamasındaki görünüm şeklidir¹¹.

B. Yasal Düzenleme

Somutlaştırma yükü, HMK’da “İspat ve Deliller” başlıklı Dördüncü Kısımın “Genel Hükümler” başlıklı Birinci Bölümü’nde (HMK

⁷ Atalay, s. 32; Özekes, Dilekçeler, s. 292; Pekcanitez, Pekcanitez Usul, s. 1682; Börü, s. 184.

⁸ Pekcanitez, Pekcanitez Usul, s. 1681.

⁹ Pekcanitez, Pekcanitez Usul, s. 1681; Özekes, Dilekçeler, s. 264.

¹⁰ Atalay, s. 32-33; Börü, s. 185.

¹¹ Atalay, s. 33; Pekcanitez, Pekcanitez Usul, s. 1682; Tanrıver, Süha, Medeni Usul Hukuku, Cilt I Temel Kavramlar ve İlk Derece Yargılaması, Ankara 2016, s. 797, Börü, s. 185; Yardımcı, Taner Emre, Hukuk Yargılamasında Somutlaştırma Yükü, 2017, s. 3-8.

m. 194) düzenlenmiştir¹². Bu düzenleme ile HMK m. 119/1/e-f ve m. 129/1/d-e'de yer alan düzenlemeler birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğundan birlikte ele almak gerekmektedir.

HMK m.194'e göre; taraflar, dayandıkları vakıaları, ispata elverişli şekilde somutlaştırmalıdır. Tarafların, dayandıkları delilleri ve hangi delilin hangi vakıanın ispatı için gösterildiğini açıkça belirtmeleri zorunludur. HMK m. 119/1/e-f'ye göre ise davacı, iddiasının dayanağı olan bütün vakıaların sıra numarası altında açık özetlerini ve iddia ettiği her bir vakıanın hangi delillerle ispat edileceği dava dilekçesinde belirtmek zorundadır. Cevap dilekçesinin içeriğini düzenleyen HMK m.129/1/d-e'ye göre ise de davalı, savunmasının dayanağı olan bütün vakıaların sıra numarası altında açık özetlerini ve savunmasının dayanağı olarak ileri sürdüğü her bir vakıanın hangi delillerle ispat edileceği cevap dilekçesinde göstermek zorundadır.

Somutlaştırma yüküne ilişkin yapılan ve yapılacak olan açıklamalar işe iade davası bakımından da geçerlidir. Şöyle ki; İK m. 20/3 gereğince işe iade davası seri muhakeme usulüne göre iki ay içinde sonuçlandırılır. HMK'nın yürürlüğe girmesi ile birlikte HMK m. 316/1/d-g ve HMK m. 447 uyarınca işe iade davalarında basit yargılama usulü uygulanır¹³. Basit yargılama usulünde dava açılması ve dilekçelerin verilmesi HMK m. 317'de düzenlenmiştir. HMK m. 317/1'de dava açılması

¹² HMK m. 194'ün gerekçesinde, her ne kadar bunun yeni bir düzenleme olduğu belirtilmiş ise de bu madde HUMK m. 179 bent 3, m. 200 ve m. 201'i karşılamaktadır (**Yıldırım**, Kamil, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı'nın Getirdiği Yenilikler ve Bu Yeniliklerin Değerlendirilmesi, İstanbul Barosu Yayınları, 2008, s. 49). Ancak HMK m. 119 ve 129'daki düzenlemeler HMK m.194'teki düzenlemeyle birlikte ele alındığında açıkça taraflara, hangi delilin hangi vakıanın ispatı için gösterildiğini açıkça belirtme, yani somutlaştırma yükü getirilmiş ve bu şekilde HUMK'taki düzenlemeye göre daha açık ve kesin bir düzenleme yapılmıştır (**Karlı**, Abdurrahim, Medeni Muhakeme Hukuku, 3. Baskı, İstanbul 2012, s. 488).

¹³ **Kuru**, Baki, İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku, İstanbul 2016, s. 877; **Pekcanitez**, Pekcanitez Usul, s. 2091; **Tanrıver**, s. 204, 1060; **Çelik/Caniklioğlu/Canbolat**, s. 368; **Süzek**, Sarper, İş Hukuku, Yenilenmiş 11. Baskı, İstanbul 2015, s. 641-642; **Bozkurt**, H. Argun, İş Yargılaması Usul Hukuku, 4. Baskı, 2012, s. 247-249; **Eyrenci**, Öner/**Taşkent**, Savaş/**Ulucan**, Devrim, Bireysel İş Hukuku, 7. Baskı, İstanbul 2016, s. 204; **Aktay**, A. Nizamettin/**Arıcı**, Kadir/**Senyen-Kaplan**, E. Tuncay, İş Hukuku, Yenilenmiş 5. Baskı, 2012, s. 185.

ve cevap verilmesinin dilekçe ile olacağı belirtilmiş ancak dilekçenin unsurları tek tek sayılmamıştır. Fakat HMK m. 322’de, basit yargılama usulüne ilişkin hüküm bulunmayan hallerde, yazılı yargılama usulüne ilişkin hükümlerin uygulanacağı belirtilmiştir. Bu sebeple HMK m. 119, m. 129 ve m. 194’te yer alan unsurlar basit yargılama için de geçerlidir¹⁴.

C. Somutlaştırma Yükünün Kuramsal Dayanağı ve Amacı

1. Somutlaştırma Yükünün Kuramsal Dayanağı Olarak Dava Malzemesinin Taraflarca Getirilmesi İlkesi ve Doğruluk Ödevinin Bu Kapsamdaki İşlevi

Somutlaştırma yükü, hukukumuzda kabul edilen dava malzemesinin taraflarca getirilmesi ilkesinin bir sonucudur. Zira taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu davalarda, taraflar, talebinin dayanağını oluşturan ve onu haklı gösteren vakıa ve delilleri mahkemeye getirmelidir. Bu ilkenin uygulandığı davalarda, hâkim taraflarca ileri sürülmeyen vakıaları araştıramaz. Buna göre, mahkeme karar verirken sadece tarafların getirdiği vakıaları dikkate alabilir. Ayrıca mahkemenin delilleri ikame etmesi, başka bir ifadeyle taraflarca getirilen bir vakıanın gerçek olup olmadığı yönünden incelenmesi, ancak bu hususun taraflar arasında ihtilafı olması halinde mümkündür¹⁵. Başka bir ifadeyle, mahkeme, taraflar arasında çekişme olmayan vakıaları gerçek olup olmadığını incelemeksizin kabul etmek zorundadır^{16 17}. Bu nedenle dava malzemesinin taraflarca getirilmesi ilkesine tabi olan davalarda, mahkemeden talepte bulunan tarafın, talep sonucunun dayanağı olan vakıaları ve bu vakıalara ilişkin delillerini gösterme, başka bir ifadeyle “iddia etme yükü” ve bu iddialarını ispata elverişli hale getirecek

¹⁴ Özekes, Dilekçeler, s. 268.

¹⁵ Becker-Eberhard, Ekkehard, Dava Malzemesinin Taraflarca Getirilmesi İlkesinin Esasları ve Sınırları (çev. Kamil Yıldırım), İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku (der. Kamil Yıldırım), 5. Bası, İstanbul 2006, s. 17.

¹⁶ Becker-Eberhard, s. 23.

¹⁷ Bu durumun gerçeklik temeline dayalı olarak hakkın tespiti ve tanınması olan usulün amacını engeller nitelikte olduğu hususu için bkz. Gaul, Hans Friedhelm, Yargılamanın Amacı- Güncelliğini Koruyan Bir Konu (çev. Nevhis Deren Yıldırım), İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku (der. Kamil Yıldırım), 5. Bası, İstanbul 2006, s.72.

zaman, mekân, kişi ve içerik bakımından belirginleştirme yükü, yani “somutlaştırma yükü” (HMK m. 194) bulunmaktadır¹⁸.

Taraflar bu vakıa ve delilleri genel geçer ifadelerle değil, her bir vakıayı ispata elverişli bir şekilde somutlaştırarak ve hangi delilin hangi vakıanın ispatı için gösterildiğini açıkça belirtmek suretiyle mahkemeye sunmalıdır.

Hemen belirtelim ki, dava malzemesinin taraflarca getirilme ilkesi uyarınca dava malzemesini mahkemeye getirme konusunda tarafların yetkisi sınırsız değildir. Zira taraflara bu konuda sınırsız bir yetkinin verilmesi mahkemenin yanlış dava malzemesine göre hüküm vermesi sonucu ortaya çıkarabilir. İşte bu gibi durumların ortaya çıkmaması için taraflarca getirilme ilkesine bazı sınırlamalar getirilmiş ve ilke yumuşatılmıştır. Bu bağlamda doğruluk ödevinin kabulü, dava malzemesi hakkında tarafların tasarruf yetkisini sınırlamaktadır¹⁹.

Doğruluk ödevi, HMK'nın 29. maddesinde “Dürüst davranma ve doğruyu söyleme yükümlülüğü” başlığı altında şu şekilde düzenlenmiştir: “*taraflar, dürüstlük kuralına uygun davranmak zorundadırlar*”. Taraflar, davanın dayanağı olan vakıalara ilişkin açıklamalarını gerçeğe uygun bir biçimde yapmakla yükümlüdürler. Bu ödev, Alman Medeni Usul Kanunu'nda § 138 I ZPO'da düzenlenmiştir. Hükme göre: taraflar vakıalar hakkında açıklamalarını tam ve gerçeğe uygun yapmalıdırlar²⁰.

Doğruluk ödevinin konusunu, tarafların uydurma vakıa iddia etmemesi, hasmın vakıa iddiasına uydurma vakıalarla karşı çıkmaması oluşturur. Doğruluk ödevi ile taraflardan objektif hakikati sunmaları istenmemiş, sadece usulî doğruluk ödevi kabul edilmiştir. Bu ödev ile taraflardan istenen şey şudur: taraf, eğer bir vakıa hakkında kendi iddiasının yanlış, hasmın iddiasının doğru olduğunu biliyorsa, artık iddiada bulunmamalı ve vakıaya itiraz etmemelidir. Yoksa tarafın gerçekliğine emin olmadığı vakıaları ve delilleri ileri sürmesi bu ödevi aykırılık sayılmamalıdır. Doğruluk ödevi ile yasaklanan sadece bilinçli olarak gerçeğe aykırı beyanda bulunma, yani usulî yalandır²¹. Gerek ZPO'da

¹⁸ Pekcanitez, Pekcanitez Usul, s. 1682, s. 1982; Karşlı, s. 564.

¹⁹ Becker-Eberhard, s. 23-25.

²⁰ Becker-Eberhard, s. 23.

²¹ Alangoya, H.Yavuz/Yıldırım, Kamil M./Deren-Yıldırım, Nevhis, Medeni Usul Hukuku Esasları, 7. Baskı, İstanbul 2009, s.283; Becker-Eberhard, s. 26; Karşlı, s.

gerekse de HMK'da doğruluk ödevi düzenlenmekle beraber, bu ödevde aykırılığın yaptırımını belirtilmemiştir. Bu konuda doktrine göre; uydurma vakıalar iddiaları ve bilinçli olarak gerçeğe aykırı yapılan itiraz geçersizdir ve bunlar mahkeme tarafından dikkate alınmaz, göz önünde tutulmaz, değerlendirilmez. Ayrıca tarafın bilinçli olarak yalan söylemesi, bir usul hilesini oluşturur ve duruma göre suç olarak da kabul edilebilir²².

Taraflar, somutlaştırma yükünü yerine getirirken HMK m. 29 gereği, taleplerinin dayanağı olan vakıalara ilişkin açıklamalarını gerçeğe uygun bir şekilde yapmakla yükümlüdürler. Buna aykırı davranılması halinde, mahkeme tarafından, yapılan açıklamalar dikkate alınmaz. Başka bir ifadeyle, taraflar, ileri sürdükleri her bir vakıayı, yer, zaman, kişi, mekân gibi unsurlarla somutlaştırmaya yönelik açıklamalar yaparken, bilinçli olarak gerçeğe aykırı iddiada bulunur veya itiraz ederse, bunlar geçersiz kabul edilir ve mahkeme tarafından dikkate alınmazlar²³.

2. Somutlaştırma Yükünün Amacı

Somitlaştırma yükü dava malzemesinin taraflarca getirilmesi ilkesinin bir sonucu olmakla birlikte, bu yükün dava malzemesinin taraflarca getirilmesi ilkesinden ayrı bir usulî yük olarak kabul edilmesi ve düzenlenmesi birden fazla nedene dayanmaktadır.

İlk olarak, yukarıda ifade ettiğimiz üzere; taraflarca davaya getirilen vakıaların ispatının gerekip gerekmediği konusunda karar verilebilmesi, iddia olunan bir vakıa için delil ikamesinin gerekli olup olmadığının tespit edilebilmesi, mahkeme ve karşı tarafça vakıanın tam olarak algılanabilmesi ve vakıa üzerinde tartışma yapılabilmesi için bu vakıaların ispata elverişli bir şekilde somutlaştırılması gerekir. Ancak bu şekilde somutlaştırılan bir vakıanın ispatının konusunu oluşturup oluşturmadığı mahkemece tespit edilebilecektir²⁴. Nitekim HMK

304; **Arslan**, Ramazan, Medeni Usul Hukukunda Dürüstlük Kuralı, Ankara 1989, s. 117; **Tanrıver**, s. 417; **Pekcanıtez**, Pekcanıtez Usul, s. 918.

²² **Becker-Eberhard**, s. 27; **Pekcanıtez**, Pekcanıtez Usul, s. 920-921.

²³ İş güvencesi ve işe iade davasının koşulları bakımından dürüstlük kuralı hakkında detaylı bilgi için bkz. **Canbolat**, Talat, İşe İade Kararlarının Uygulanmasında Dürüstlük Kuralı, İstanbul Barosu/ Kadir Has Üniversitesi 2010 Yılı İş Güvencesi ve İşe İade Davaları Semineri, s. 86 vd..

²⁴ **Atalay**, s. 32; **Börü**, s. 185; **Yardımcı**, s. 9.

m.194'ün gerekçesinde de; "...bir davada, ispat faaliyetinin tam olarak yürütülebilmesi, mahkemenin uyuşmazlığı doğru tespit ederek yargılama yapabilmesi, karşı tarafın ileri sürülen vakıalara karşı kendini savunabilmesi için, iddia edilen vakıaların açık ve somut olarak ortaya konulması gerekir. Genel geçer ifadelerle, somut bir şekilde ortaya koymadan iddia veya savunma amacıyla vakıaların ileri sürülmesi durumunda, yargılamanın sağlıklı bir şekilde yürütülmesi mümkün olmayacaktır..." denilerek bu husus ortaya konulmuştur.

İkinci olarak, somutlaştırma yükünün ayrı bir yük olarak kabul edilmesinin nedeni, hukukumuzda geçerliliği çoğunluk²⁵ tarafından kabul edilen²⁶ vakıalara dayandırma teorisidir²⁷. Bu teoriye göre, davanın sebebi (temeli) hukuki sebep değil, talep sonucunu haklı gösteren gerekli tüm vakılardır²⁸. Bu nedenle mahkemeden talepte bulunan tarafın, bu talebine dayanak oluşturacak vakıaları ortaya koyması ve bunları somutlaştırması gerekir²⁹.

²⁵ **Alangoya**, Yavuz, Medeni Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanması-na İlişkin İlkeler, İstanbul 1979, s. 106; **Alangoya**, Yavuz, Dava Temeli, Hakimın Dava Malzemesinin Toplanmasıındaki Rolü ve Bu Konudaki Gelişmeler Hakkında, Makaleler, İstanbul 2012, s. 284; **Kuru**, Baki, Medeni Usul Hukukunda Dava Sebebi, AD, 1967/4, s. 240; **Üstündağ**, Saim, İddia ve Müdafanın Değiştirilmesi Yasası, İstanbul 1967, s. 32 vd., 50 vd.; **Kuru**, Baki/**Arslan**, Ramazan/**Yılmaz**, Ejder, Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, 6100 sayılı HMK'na Göre Yeniden Yazılmış 23. Baskı, Ankara 2012, s. 286; **Karslı**, s. 487; **Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım**, s. 223; **Atalay**, s. 32; **Pekcanitez**, Pekcanitez Usul, s. 1682; **Arslan**, Ramazan/**Yılmaz**, Ejder/**Taşpınar Ayvaz**, Sema, Medeni Usul Hukuku, 3. Baskı, Ankara 2017, s. 318; **İyilikli**, Ahmet Cahit, Hukuk Yargılamasında Dava Sebebi Üzerine Bir İnceleme, TBB Dergisi 2013, S. 106, s. 143. Dava temelinin ferdileştirme teorisi uyarınca hukuki sebep olduğunu savunan yazarlar için bkz. **İyilikli**, s. 147, dp. 25.

²⁶ "...Dava sebebinden maksadın, davacının dayandığı maddi vakıalar olduğu yolunda bilimsel görüşler ve yargısal kararlar söz birliği içindedir..." (1.HD 30.04.2007, 2006/16588, 2007/7268). Aynı yönde bkz. HGK, 12.04.2006, 21-104/174; 13. HD., 22.03.1974, 621/680.

²⁷ **Atalay**, s. 32; **Karamercan**, Fatih, Dava ve Cevap Dilekçesinin Unsurları- Somutlaştırma Yükü, Ankara 2016, s. 342.

²⁸ **Üstündağ**, s. 32 vd.; **Alangoya**, İlkeler, s. 103, **Yılmaz**, Ejder, Medeni Yargılama Hukukunda Islah, Değiştirilmiş 2. Bası, Ankara 2010, s. 121-122.

²⁹ **Akil**, Cenk, 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Dava Dilekçesinin Unsurları Bağlamında Somutlaştırma Yükü, MÜHFD, 2012, S. 1, s. 86.

Üçüncü olarak, HMK m.194 düzenlemesinin uygulamada genel geçer, soyut ve belirsiz ifadelerle dava açılması ve savunma yapılmasına karşı bir “tepki hükmü” olduğu ileri sürülmüştür³⁰. Madde gerekçesinde “...maddenin amacı, diğer yandan da uygulamada genel geçer ifadelerle somut vakıalara dayanmadan davaların açılıp yürütülmesinin önüne geçmektir...Uygulamada, tarafların iddia ve savunmada bulunurken yeterli araştırma yapmadan vakıalar ileri sürdükleri veya bunların delillerini ortaya koymadan dilekçeler verdikleri görülmektedir...” denilerek bu husus üzerinde durulmuştur.

Dördüncü olarak, HMK m. 194 ile ayrıca ve açıkça somutlaştırma yükü düzenlenerek vakıaların genel ve soyut ifadelerle değil aksine somut ve belirginleştirilmiş ifadelerle, deliller ile olan ilişkileri de ortaya konularak, ispata elverişli bir şekilde davaya getirilmesi ve bu şekilde davaların daha çabuk³¹ sonuçlanması amaçlanmıştır. Nitekim madde gerekçesinde de “...Genel geçer ifadelerle, somut bir şekilde ortaya koymadan iddia veya savunma amacıyla vakıaların ileri sürülmesi durumunda, yargılamanın sağlıklı bir şekilde yürütülmesi mümkün olmayacağı gibi, vakıaların anlaşılması için ayrıca bir araştırma yapılması ve zaman kaybedilmesi söz konusu olacaktır. Taraflar, haklarını dayandırdıkları hukuk kuralının aradığı koşul vakıalara uygun, somut vakıaları açıkça ortaya koymalıdır... Özellikle taraflarca hazırlama ilkesinin geçerli olduğu davalarda, mahkemenin yargılamayı doğru yürütebilmesi ve makul bir sürede karar verebilmesi için, delillerin vakıalarla bağlantısı kurularak mahkeme önüne getirilmiş olması gerekir. Bu da tarafların dayandırdıkları delilleri ve her bir delilin hangi vakıanın ispatı için kullanılacağını belirtmeleriyle mümkündür...” denilerek bu nokta vurgulanmıştır³².

³⁰ Yılmaz, Ejder, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Ankara 2012, s. 1027.

³¹ Akil, s. 86; Bolayır, Nur, Hukuk Yargılamasında Delillerin Toplanmasında Tarafların ve Hâkimin Rolü, İstanbul 2014, s. 85-86.

³² Umar’a göre uygulamada somutlaştırmanın ciddi yararının görüleceğini beklemek gerçekçi bir yaklaşım değildir. Zira her iki taraf da, özellikle de deneyimli vekili olan taraflar, ileride iddiasını/savunmasını genişlettiği hatta değiştirdiği itirazına maruz kalmamak için iddiasının yahut savunmasının dayanaklarını olabildiğince geniş anlamli deyişlerle açıklayacaktır. Yargıtay içtihatları da geçmişten bu yana, bir vakia iddiasının zimnen kapsamında bulunan vakia iddiasını başka vakia iddiası ve dolayısıyla iddianın/savunmanın genişletilmesi saymamak çözümünü haklı olarak benimsemekte olduğundan; iddiaların somutlaştırılmasını ve sınırlandırılmasını sağlamak yargıcın çabasıyla ve özellikle HMK m. 30’dan al-

Kanaatimizce de yasa koyucu, bu düzenlemeler ile (HMK m. 119/1/e-f, HMK m. 129/1/d-e ve HMK m. 194) genel geçer ifadeler ve soyut vakıaların ileri sürülmesi suretiyle adeta bir “genel vakıalar havuzunun” yaratılmasının önüne geçmek istemektedir. Taraflar, taleplerinin dayanakları olan hukuk kuralının koşul vakıalarına uygun somut vakıaları ispata elverişli bir şekilde somutlaştırarak ve bu somutlaştırılan vakıaları da ilgili delilleriyle bağlantı kurmak suretiyle açıkça ortaya koymalıdır. Böylelikle hem dava temeli olan hayat olayının gerçeğe uygun bir şekilde ortaya çıkarılması sağlanacak hem de davaların gereksiz yere uzaması engellenerek davaların yürütülmesi usul ekonomisine uygun hale gelecektir.

II. SOMUTLAŞTIRMA YÜKÜNÜN KAPSAMI VE İŞE İADE DAVASINA YANSIMASI

A. Genel Olarak Somutlaştırma Yükünün Kapsamı

Somutlaştırma yükünün kapsamı iddia ve savunma bakımından farklılık arz eder. Şöyle ki, iddianın somutlaştırılmasında ölçü, uygulanacak olan hukuk normunun koşul (şart) vakiasının yanı sıra, karşı tarafın tepkisine göre de değişebilirken, savunmanın somutlaştırılmasının ölçüsü daima iddiaya göre belirlenir³³.

İddianın somutlaştırılmasında, vakıa iddiasına uygulanacak hukuk normunun aradığı koşul (şart) vakiasının unsurlarını karşılayabilecek somut vakıaların ne ölçüde bildirilmesi yeterlidir? Bu konuda bir görüşe göre, davacı iddiasında uygulanacak hukuk normunun koşul vakiasını karşılayacak bütün unsurları somut bir biçimde bildirmelidir. Yeterli bir vakıa iddiasından söz edebilmek için iddianın hâkimin altlama (substumtion) faaliyetine imkân verecek ölçüde somutlaştırılması gerekir. Bu ölçüdeki somutlaştırma ancak o iddia bakımından hukuken önem arz eden vakıaların bildirilmesi ve bunların eksiksiz olması durumunda gerçekleşmiş olur³⁴.

Doktrinde bizim de katıldığımız hakim görüşe göre, davacı, dava dilekçesinde, talep sonucunu dayandırdığı hayat olayını teşkil eden

dığı yetkiyi kullanıp belirsizlikleri giderici açıklamalar istemesiyle sağlanacaktır (Umar, Bilge, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Ankara 2014, s. 564).

³³ Atalay, s. 33.

³⁴ Üstündağ, s. 32 vd..

bütün vakıaları eksiksiz bir biçimde bildirmek zorunda olmayıp, talebi belirlemeye yetecek derecede önemli olan ve vakıanın diğerlerinden ayrılmasına imkan verecek unsurları bildirmesi yeterlidir³⁵. Bu vakıalar dava açılmasına neden olan tüm vakıalar olmayıp, davanın davacı lehine hükme bağlanabilmesi için doğrudan doğruya önemli olan vakılardır³⁶.

Bir normun koşul vakıasının bir hukuki kavram olarak düzenlendiği hallerde, örneğin kusur, haklı sebep, ihmal vs., söz konusu hukuki kavramın soyut olarak belirtilmiş olması somutlaştırılma bakımından yeterli değildir. Zira hukuki kavramlar ispatın konusunu oluşturan vakıalar değildir. Bu hukuki kavramların, kendilerinden bir altlama faaliyeti sonucu anlaşılabilceği somut vakıalarla, örneğin kusur teşkil eden veya haklı sebep teşkil eden vakıalarla yahut ihmal sayılabilecek somut davranış biçimleriyle, açıkça bildirilmesi gerekir³⁷.

İddianın somutlaştırılması yükünün kapsamı, ilk olarak uygulanacak hukuk normunun koşul vakıasını göre belirlenir. Yani, öncelikle iddiada bulunan taraf, bu iddiasının dayanağı olan hukuk normun koşul vakıasına göre iddiasını somutlaştırmalıdır³⁸. Başka bir ifadeyle, iddiada bulunan taraf, talebini haklı çıkaracak vakıa iddialarını kendi lehine bir altlama faaliyetine imkân verecek ölçüde somutlaştırmalıdır³⁹. Bu noktada, iddiada bulunan tarafın vakıa iddialarını genel geçer ifadelerle veya içi boş bir takım vakıalarla değil, açık ve algılanabilir bir şekilde ortaya koyması ve ispata elverişli bir şekilde somutlaştırması gerekir⁴⁰. Ancak asgari düzeyde yapılan bu somutlaştırmadan sonra karşı tarafın

³⁵ **Alangoya**, İlkeler, s. 106 vd.; **Alangoya**, Dava Temeli, s. 285; **Kuru**, Dava Sebebi, s. 242; **Yılmaz**, Islah, s. 130; **Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım**, s. 223; **Atalay**, s. 33; **Börü**, s. 217; **Pekcanitez**, Pekcanitez Usul, s. 1683; **Yardımcı**, s. 56-57.

³⁶ **Yılmaz**, Islah, s. 130. **Yıldırım**'a göre ise, davacı dava dilekçesini haklı gösterecek şekilde değil, olayı açıklayacak ölçüde detaylı bir biçimde vakıalandırmalıdır (**Yıldırım**, Kamil M., Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi, İstanbul 1990, s. 110).

³⁷ **Atalay**, s. 34.

³⁸ **Atalay**, s. 34; **Börü**, s. 189.

³⁹ **Karaaslan**, Varol, Medeni Usul Hukukunda Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevi, Ankara 2013, s. 108.

⁴⁰ **Özekes**, Dilekçeler, s. 275; **Budak**, Ali Cem/**Karaaslan**, Varol, Medeni Usul Hukuku, Ankara 2017, s. 220; **Börü**'ye göre somutlaştırmının ölçütü kural olarak ispata elverişlilik kriterine göre belirlenmelidir. Zira ispat faaliyetinin yürütüle-

bu iddiaya vereceği cevap önem arz eder. Şayet karşı taraf sadece inkâr ile yetinir başka bir savunma yapmazsa, iddia da bulunan tarafın, iddiasını daha fazla detaylandırmasına gerek kalmaz⁴¹. Fakat karşı taraf, iddia olunan vakıaların talebi haklı göstermeye yetecek derecede olmadığını ve bazı vakıa unsurlarının zaten iddia edilip somutlaştırılmadığını, bu sebeple uygulanacak hukuk normunun koşul vakıasının somut olayda gerçekleşmiş sayılmayacağını ileri sürerse, bu halde iddianın yeni bilgilerle daha üst düzeyde somutlaştırması zorunlu olur⁴². Diğer bir ifadeyle, karşı tarafın savunma vakıaları ne ölçüde detaylı ve somut ise, iddiada bulunan taraf da vakıa iddialarını o oranda tafsilatlı bir biçimde somutlaştırmalıdır^{43 44}.

Savunmanın somutlaştırılması yükünün kapsamı daima iddiaya göre belirlenir. Çünkü yeterli bir iddia olmadan, yani hangi vakıaların tartışılacağı belli olmadan savunmanın somutlaştırılması tam olarak gerçekleştirilemez⁴⁵. Muğlâk, açık olmayan ve çok genel ifadelerle ileri sürülmüş bir vakıa iddiasına karşı, diğer taraftan o vakıanın hiç olmadığını veya öyle olmadığını ileri sürmesi, savunma yapması ve ispat faaliyetini yerine getirmesi beklenemez. Böyle bir durumda karşı tarafın HMK m. 27’de düzenlenen hukuki dinlenilme hakkının zedelenmesi durumu da ortaya çıkar. Zira karşı taraftan bilgisinde olmayan ve somut

bilmesi ancak ispata konu olan vakıanın tam olarak tespit edilmesi halinde mümkün olur (Börü, s. 220).

⁴¹ Atalay, s. 34; Karaaslan, s. 108.

⁴² Atalay, s. 34.

⁴³ Karaaslan, s. 208.

⁴⁴ “...Dava dilekçesi ve yargılamanın devamında davadaki talebin 100.000 TL’ye yönelik olduğu, bu miktar üzerinden harçın tamamlandığı açık ise de, Mahkemece, davacı tarafa süre ve imkan verilerek dört parça oldukları anlaşılan davaya konu taşınmazlardan hangi taşınmaz için ne miktar katkı payı alacağı isteğinde bulunulduğu açıklanılmamış, davacının talebi somutlaştırılmamıştır. (H.M.K.m.194). Öncelikle, davaya konu taşınmaz mallar bakımından dava dilekçesinde gösterilen dava değerinin kalem kalem açıklanması, hangi uyumsuzluk konusu mal bakımından ne kadar istenildiğinin Lira olarak belirlenmesi gerekmektedir. Bu husus yani dava dilekçenin açıklanılarak talebin somutlaştırılması 6100 Sayılı H.M.K.nun 31, 33, 147, 169 ve 194/1. maddelerinin (H.U.M.K. m.75/2, 76, 213/1, 230) gereğidir. Mahkemece, bu husus da gözden kaçırılmıştır...” 8. HD. 17.9.2013, 2013/5338 E., 2013/12401 K., Kazancı Bilgi Bankası.

⁴⁵ Atalay, s. 35; Börü, s. 191.

olarak açıklanmayan bir konuda savunma yapmasını beklemek, esasen onu tuzağa düşürmeye çalışmak, karanlığa kılıç sallamasına sebebiyet vermek anlamına gelir⁴⁶. Bu durum da karşı tarafın hukuki dinlenilme hakkı kapsamındaki önce bilgilenme, sonra da açıklama ve ispat hakkının ihlaline yol açar⁴⁷. Savunmanın somutlaştırılması yükü genel olarak karşı tarafın dayandığı hak doğurucu vakıalara karşı hakkı sona erdiren, etkisiz kılan veya engelleyen vakıaların tam olarak somutlaştırılması şeklinde belirlenemez. Zira savunmanın mutlaka bu şekilde yapılması zorunlu değildir. Bu noktada savunmanın somutlaştırılması yükünün kapsamı bakımından yeteri kadar somutlaştırılmış bir iddia karşısında, aleyhte bir sonuçla karşılaşmamak için savunmamanın da yeteri kadar somutlaştırılması gerektiği söylenebilir⁴⁸.

Somutlaştırma yükü kural olarak iddia yükünü taşıyan tarafa düşer. Ancak, bazı istisnai durumlarda, iddia eden, iddiasına temel teşkil eden vakıayı genel hatları ile ortaya koyabilse de somutlaştırma bakımından karşı tarafın yardımına ihtiyaç duyabilir. Böyle bir durumda, karşı taraf, somutlaştırma yükü çerçevesinde bu yardımı yerine getirmek durumundadır⁴⁹. Örneğin, davacı dava açarken aralarındaki belirli bir sözleşmeyi ve bu sözleşmeden doğan alacağını belirtip dava açtıktan sonra, tek nüsha olarak düzenlenen ve davalının elinde olan sözleşme, hem delil ikame yükünün bir gereği olarak hem de somutlaştırma yükü çerçevesinde, davalı tarafından mahkemeye sunulduğunda sözleşmenin içeriği tam olarak somutlaştırılabilir. Bu halde, davacı iddia yükü ve belirli bir oranda somutlaştırma yükü altında olmakla birlikte, sözleşmenin tüm unsurları bakımından somutlaştırma yükü davalı tarafa düşmektedir⁵⁰.

B. Vakıaların İlgili Delillerle Eşleştirilerek Somutlaştırılması

Somutlaştırma yükü bir yönüyle tarafların talep sonucunu dayandırdıkları vakıaları ispata elverişli bir şekilde somutlaştırarak davaya getirmesi hususunu ifade ederken diğer yönüyle bu vakıalarla onu is-

⁴⁶ Özkes, Dilekçeler, s. 275-276.

⁴⁷ Özkes, Muhammet, Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı, Ankara 2003, s. 91 vd.; Özkes, Dilekçeler, s. 276.

⁴⁸ Atalay, s. 35.

⁴⁹ Pekcanitez, Pekcanitez Usul, s. 1685; Özkes, Dilekçeler, s. 290.

⁵⁰ Özkes, Dilekçeler, s. 290-291.

pata yarayan deliller arasında bağlantı kurulmasını ifade etmektedir⁵¹. HMK m. 119/1/e'de davacının HMK m. 129/1/d' de ise davalının, iddia ve savunmalarının dayanağı olan bütün vakıaları sıra numarası altında açık özetlerini dilekçelerinde belirtmesi gereği ifade edildikten hemen sonra HMK m. 119/1/f ve HMK m. 129/1/e'de bu iddia ve savunmaların dayanağı olan her bir vakıanın hangi delillerle ispat edileceğinin dilekçelerde belirtilmek zorunda olduğu düzenlenmiştir. Yine HMK m. 194/1'de tarafların, dayandıkları vakıaları, ispata elverişli şekilde somutlaştırmaları gerektiği belirtildikten sonra HMK m.194/2'de tarafların, dayandıkları delilleri ve hangi delilin hangi vakıanın ispatı için gösterildiğini açıkça belirtmelerinin zorunlu olduğu ifade edilmiştir.

Nitekim HMK m. 194/2'nin gerekçesinde de bu fıkayla, somutlaştırma yükünün delillerle olan ilişkisinin ortaya konulduğu belirtilmiştir. Dava açılırken ve cevap dilekçesi verilirken taraflar, dayandıkları vakıaların hangi delillerle ispat edileceğini de belirtmek zorundadırlar. Delil bir ispat aracı olarak, ileri sürülen bir vakıanın doğruluğunu ispat etmeye yarar. Dolayısıyla her bir vakıa bakımından o vakıayı ispata yarayan ispat araçlarının da belirtilmesi önemlidir. Uygulamada, tarafların iddia ve savunmada bulunurken yeterli araştırma yapmadan vakıalar ileri sürdükleri veya bunların delillerini ortaya koymadan dilekçeler verdikleri görülmektedir. Özellikle taraflarca hazırlanma ilkesinin geçerli olduğu davalarda, mahkemenin yargılamayı doğru yürütebilmesi ve makul bir sürede karar verebilmesi için, delillerin vakıalarla bağlantısı kurularak mahkeme önüne getirilmiş olması gerekir. Bu da tarafların dayandıkları delilleri ve her bir delilin hangi vakıanın ispatı için kullanılacağını belirtmeleriyle mümkündür.

Söz konusu düzenlemeler birbirini tamamlar nitelikte olduğundan birlikte ele almak gerekir. Somutlaştırma yükü sadece vakıaları değil aynı zamanda delilleri de içermektedir. Tarafların dilekçede sadece deliller başlığı altında sırasıyla dayanılan delilleri belirtmesi yeterli değildir, ayrıca her bir delilin hangi vakıanın ispatı için gösterildiğinin

⁵¹ Özekes, Dilekçeler, s. 290; Yardımcı, s. 97; Muşul, Timuçin, Medeni Usul Hukuku, 3. Baskı, Ankara 2012, s. 326; Börü, s. 207. Tanrıver'e göre, somutlaştırma yükü, dava malzemesinin maddi vakıalar kısmıyla ilişkili olup, delillerle doğrudan bir bağlantı halinde değildir. Ancak HMK m. 194/2, m. 119/1/f ve m. 129/1/e'de yer alan delillerin gösterilme biçimini belirleyen bu düzenlemeler somutlaştırma yükünü tamamlayıcı bir işlevi de yerine getirmektedir (Tanrıver, s. 797).

açıkça belirtilmesi gerekir⁵². Bu noktada delillerin gösterilmesi bakımından hangi delillere dayanılıyorsa, bu delillerin tek tek gösterilmesi ve hangi delilin hangi vakıanın ispatı için gösterildiğinin açıkça belirtilmesi gerekir⁵³. Dolayısıyla artık tarafların tüm delillerini dilekçelerinde bildirmesi zorunlu olduğundan “vs. deliller” veya “diğer kanuni deliller” gibi ifadelerin kullanılması halinde açıkça belirtilmeyen bazı delillere başvurulamayacağı sonucu ortaya çıkmaktadır⁵⁴. Ancak hemen belirtelim ki delilin dilekçede gösterilmesi ve hangi vakıanın ispatı için kullanılacağına belirtilmesi ile onun mahkemeye ibrazı, dinlenilmesi ve değerlendirilmesi ayrı şeylerdir⁵⁵. Konumuz bakımından önem arz eden tanık deliline değinmekte fayda vardır. Tanık deliline dayanılması durumunda tarafların başlangıçta dava ve cevap dilekçelerinde tanık deliline dayanıldığını ve hangi vakıaların ispatı için tanık dinletilmek istendiğinin belirtilmesi yeterli olup tüm tanıkların isim

⁵² **Pekcanitez**, Pekcanitez Usul, s. 1878; **Karşlı**, s. 489; **Özekes**, Dilekçeler, s. 276.

⁵³ **Özekes**, Dilekçeler, s. 276-277; **Yardımcı**, s. 122.

⁵⁴ **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s.287; **Pekcanitez**, Pekcanitez Usul, s. 1878; **Karşlı**, s. 489; **Yılmaz**, Ejder, HMK Uyarınca Tüm Delillerin Dava veya Cevap Dilekçesinde Gösterilmesi ve Eklenmesinin Zorunlu Olup Olmadığı, İstanbul Barosu Dergisi, C: 86, S: 5, 2012, s. 263; **Erdönmez**, Güray, Hukuk Muhakemeleri Kanununa Göre Delillerin Gösterilmesi ve İbrazı, İBD, C: 87, S: 5, 2013, s. 19; **Börü**, s. 208; **Kılıç**, Halil, Açıklamalı-İçtihatlı 6100 Sayılı HMK, C: 2, 2011, s. 1886; **Bolayır**, s. 382-385. Ancak uygulamada halen ısrarla “sair kanuni deliller”, “tüm yasal deliller” ve “her türlü delil” gibi yukarıda açıklanan HMK düzenlemelerine uymayan ibareler kullanılmaktadır (**Karamercan**, s. 182-183). Yargıtay’ın HMK’nın yürürlüğe girmesinden sonra açılan hukuk davalarında “sair deliller”, “her türlü delil” gibi kavramların yemin delilini kapsadığı ve hâkimin bu çerçevede yemin delilinin hatırlatması gerektiği şeklinde yerinde olmayan kararları olduğu gibi bu kavramların yemin delilini kapsamadığı ve hâkimin bu çerçevede hatırlatma yapamayacağı şeklinde yerinde kararları da mevcuttur. Bu hususta detaylı bilgi ve kararlar için bkz. **Pekcanitez**, Pekcanitez Usul, s. 1140 özellikle dp. 56; **Karamercan**, s. 202 vd. Fakat son olarak Yargıtay İçtihadı Birleştirme Hukuk Genel Kurulu 3/3/2017 tarih 2015/2 E. ve 2017/1 sayılı kararında; tarafların dava ve cevap dilekçeleri ile delil listelerinde “sair deliller, her türlü delil, ve sair deliller” gibi ibarelerin bulunması halinde tarafların yemin deliline başvurmuş sayılmayacakları ve bu kapsamda hâkimin ispat yükü kendisine düşen tarafa “yemin teklifinde bulunma hakkı”nı hatırlatamayacağına karar vererek bu husustaki tartışmayı sonlandırmıştır.

⁵⁵ **Özekes**, Dilekçeler, s. 277; **Börü**, s. 211.

ve adreslerinin bildirilmesine gerek yoktur⁵⁶. Çünkü hâkimin o tanık delilini kabul edip etmeyeceği henüz belirli değildir. Tanık tahkikat aşamasında dinlenir ve henüz tahkikat için duruşma zamanı gelmeden tanıkların tek tek belirtilmesi taraflardan beklenemez⁵⁷. Taraflar dava ve cevap dilekçelerinde tanık deliline dayanmış ve tanıkları hangi vakianın ispatı için dinletmek istediklerini belirtmişlerse daha sonra tahkikat aşamasında, mahkemece tanık dinlenilmesine karar verildiğinde, taraflara tanık listelerini sunmaları için kesin süre verilir⁵⁸.

C. İşe İade Davaları Bakımından Değerlendirme

1. Genel Olarak

İş güvencesinin kapsamı ve işe davasının koşulları 4857 Sayılı İş Kanunu'nda düzenlenmiştir. İK m. 18/1'de, otuz veya daha fazla işçi çalıştıran işyerlerinde en az altı aylık kıdemi olan işçinin belirsiz süreli iş sözleşmesini fesheden işverenin, işçinin yeterliliğinden veya davranışlarından ya da işletmenin, işyerinin veya işin gereklerinden kaynaklanan geçerli bir sebebe dayanmak zorunda olduğu belirtilmiştir. İK m. 18/son'da işletmenin bütününe sevk ve idare eden işveren vekili ve yardımcıları ile işyerinin bütününe sevk ve idare eden ve işçiyi işe alma ve işten çıkarma yetkisi bulunan işveren vekillerinin hakkında bu maddede, 19 ve 21 inci maddeler ile 25 inci maddenin son fıkrası uygulanmaz denilerek bu kişiler iş güvencesi kapsamı dışında bırakılmıştır.

⁵⁶ "...Davalı-davacı kadın birleştirilen boşanma davasında; iddiasını dayandırdığı vakıaları göstermiş ve bu vakıaları hangi delillerle kanıtlayacağını da, diğer bir ifade ile dayandığı delilleri belirtmiş, ön inceleme duruşmasından önce de tanıklarının isim ve adreslerini gösteren listeyi mahkemeye vermiştir. Bu durumda gösterilen tanıkların, dava dilekçesinde yer alan vakıalar konusunda dinletilmek istendiği açıktır. Hal böyleyken davalı-davacı kadın vekilinden, gerekmediği halde, Hukuk Muhakemeleri Kanununun 194. maddesi gereğince "hangi tanığın hangi vakianın ispatı için gösterildiğini belirtmesinin" istenmesi ve bu yönde açıklamada bulunması için süre verilmesi hukuki sonuç doğurmaz. Bu bakımdan, davalı-davacı kadın vekilinin gösterdiği tanıklar usulince dinlenmeli ve tüm delilleri birlikte değerlendirilerek tarafların kusurları saptanmalı ve tazminat talepleri buna göre sonuca bağlanmalıdır. Bu yapılmadan tazminatlar hakkında eksik inceleme ile hüküm kurulması doğru bulunmamıştır..." HGK., 13.4.2016, 2014/2-693 E., 2016/499 K., Kazancı Bilgi Bankası.

⁵⁷ Pekcanitez, Pekcanitez Usul, s. 1892; Özekes, Dilekçeler, s. 277; Erdönmez, s. 25.

⁵⁸ Pekcanitez, Pekcanitez Usul, s. 1892.

Yine İK m. 20/1-2’de, iş sözleşmesi feshedilen işçinin, fesih bildiriminde sebep gösterilmediği veya gösterilen sebebin geçerli bir sebep olmadığı iddiası ile fesih bildirimının tebliği tarihinden itibaren bir ay içinde iş mahkemesinde dava açabileceği, feshin geçerli bir sebebe dayandığını ispat yükümlülüğünün işverene ait olduğu ancak işçinin, feshin başka bir sebebe dayandığını iddia etmesi durumunda işçinin bu iddiasını ispatla yükümlü olduğu düzenlenmiştir. İlâveten İK m. 19’da feshin biçimsel koşulları düzenlenmiştir. Buna göre, işveren fesih bildirimini yazılı olarak yapmak ve fesih sebebinin açık ve kesin bir şekilde belirtmek zorundadır. Hakkındaki iddialara karşı savunmasını almadan bir işçinin belirsiz süreli iş sözleşmesi, o işçinin davranışı veya verimi ile ilgili nedenlerle feshedilemez⁵⁹.

İş güvencesi ve işe iade davasına ilişkin hükümlerin her birinin detaylı olarak ele alınması çalışmanın kapsamını aşacağından bu hususta ilgili noktalar çalışmanın kapsamı nispetinde incelenecektir.

2. İşe İade Davalarında Tarafların Somutlaştırma Yükü ve Kapsamı

İşe iade davaları bakımından da davacı işçi ve davalı işverenin somutlaştırma yükü bulunmaktadır. Somutlaştırma yüküne ilişkin yaptığımız açıklamalar işe iade davasının niteliğine uygun düştüğü ölçüde uygulama alanı bulacaktır⁶⁰. Bu bağlamda ilk olarak işe iade davasını açan işçinin dava dilekçesinde soyut ve genel ifadelerde “iş sözleşmem geçersiz sebeplerle feshedildi bu yüzden işe iademi talep ediyorum” veya sadece “iş sözleşmem geçersiz sebeplerle feshedildi” şeklinde dava açması veya işçinin ileri sürdüğü iddialarını delillerle eşleştirmemesi halinde somutlaştırma yükünün ihlali durumu ortaya çıkar.

Bu noktada işe iade davasını açan işçi, bir iş sözleşmesinin mevcut olduğunu, iş güvencesi hükümlerinden yararlanan bir işçi olduğunu (işyerinde otuz veya daha çok işçi çalıştığını, işyerinde en az altı

⁵⁹ Bu hususlarda detaylı bilgi için bkz. **Çelik/Caniklioğlu/Canbolat**, s. 335 vd.; **Çelik**, Nuri, İş Güvencesi, İstanbul 2003, s. 10 vd.; **Süzek**, s. 571 vd.; **Eyrenci/Taşkent/Ulucan**, s. 183 vd.; **Aktay/Arıcı/Senyen-Kaplan**, s. 171vd.; **Şakar**, Müjdat, Gereğçeli ve İçtihatlı İş Kanunu Yorumu, Yenilenmiş ve Genişletilmiş 7. Baskı, İstanbul 2015, s. 369 vd..

⁶⁰ **Çil**, Şahin, 6100 Sayılı HMK’ya Göre İş Yargısında İspat Yükü Ve Deliller, İÜHFMC: LXXII, S: 2, 2014, s. 87.

aylık kıdemi bulunduğunu ve işveren vekili durumunda olmadığını), işverenin fesih bildiriminde bulunduğunu ve feshin geçerli bir sebebe dayanmadığını ya da herhangi bir sebep gösterilmediğini iddia yükü altındadır⁶¹. İşçi iddia yükü altında olduğu bu hususlara ilişkin vakıaları açık ve somut bir şekilde ortaya koymalıdır. Zira bu hususlar işçinin lehine hak çıkarabilmesi için kanunda belirlenmiş olan koşul vakıalardır ve işçi bu koşul vakıalara uygun somut vakıaları açık ve anlaşılabilir bir şekilde somutlaştırmak zorundadır. İşçi, Kanun'un aradığı bu koşul vakıalara uygun somut vakıaları dilekçesinde belirtmelidir. İşçi, Kanun'un aradığı bu koşul vakıalara uygun somut vakıaları dilekçesinde belirtmedikçe, yargılamanın yürütülmesi ve ispat faaliyetinin yerine getirilmesi mümkün değildir. Ancak hemen belirtelim ki bu vakıaları ileri sürme hususunda iddia yükü altında olan işçi bunların tamamı bakımından ispat yükü altında değildir⁶².

Uygulamada ise Yargıtay, işe iade davalarında, kapsama ilişkin koşulların gerçekleşmesi bakımından deyim yerindeyse re'sen araştırma faaliyetine girişilerek inceleme yapılması gerektiğini kabul etmektedir⁶³. Bu noktada Yargıtay, ispatsızlığın riskinin, işçi veya işveren üzerinde bırakmamakta, mahkemenin bütün delilleri değerlendirerek, iş

⁶¹ Özkes, Muhammet, İş Kanunu'nun 20 ve 21. Maddelerinin Medeni Yargılama ve İcra Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi, 75. Yaş Günü İçin Prof. Dr. Baki Kuru Armağan, Ankara 2004, s. 490; Çankaya, Osman Güven/Günay, Cevdet İlhan/Göktaş, Türk İş Hukukunda İşe İade Davaları, Ankara 2005, s. 171; Akı, Erol/Altıntaş, H. Olcay/Bahçivanlar, İbrahim, Uygulamada İş Güvencesi, Legal Yayınları 2005, s. 138. "İşyerinde çalışan işçi ölçütü açısından, iş güvencesi hükümlerinden yararlanması gerektiğini ileri süren işçi, bu iddiasını ispat etmekle yükümlüdür" (Güzel, Ali, İş Güvencesine İlişkin Yasal Esasların Değerlendirilmesi, İstanbul Barosu/Galatasaray Üniversitesi 2004 Yılı Toplantısı, s. 32).

⁶² Özkes, İş, s. 484-490.

⁶³ Bu yönde kararlar için bkz. Özdemir, s. 294-295. Bu hususta doktrinde Kar'a göre de, iş hukukunun hem kamu hukuku hem de özel hukuk alanında kalan özellikleri dikkate alındığında, işe iade davalarında kendiliğinden araştırma ilkesinin ağır bastığı görülmektedir. Genel kural kapsamında iş sözleşmesi ile çalışma ve yasa ile işverene yüklenen feshin haklı veya geçerli nedenle gerçekleşmesi gibi taraflarca hazırlanma ilkesinin kapsamında kalan olgular dışında genelde kendiliğinden araştırma ilkesi söz konusudur (Kar, Bektaş, İş Güvencesinde İspat Yükü ve Deliller, Legal İHD, 2005/7, s. 1011-1012).

güvencesine ilişkin koşulların gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda, kesin bir sonuca ulaşılmamasını istemektedir⁶⁴.

İşe iade davaları bakımından ele alınması gereken diğer bir husus feshin usulî koşulları bakımından iddia ve somutlaştırma yükünün belirlenmesidir. İK m. 19'a göre, haklı nedenlerle fesih dışında, hakkındaki iddialara karşı savunmasını almadan bir işçinin belirsiz süreli iş sözleşmesi, o işçinin davranışı veya verimi ile ilgili nedenlerle feshedilemez. İşveren fesih bildirimini yazılı olarak yapmak ve fesih sebebini açık ve kesin bir şekilde belirtmek zorundadır⁶⁵. Feshin yazılı yapılması ve fesih sebebinin açık ve kesin olarak belirtilmesi geçerlilik şartı olarak kabul edilmektedir⁶⁶. Buna göre işçinin işe iade talebiyle açtığı bir davada mahkeme öncelikle usul koşullarının varlığını denetleyecektir. İşçi bakımından feshin usulüne ilişkin iddia ve somutlaştırma yükü somut duruma göre değişir. Bu hususta esas somutlaştırma yükü davalı işveren üzerindedir. İşverence iş sözleşmesinin İK m. 19'da öngörülen bir şekilde yazılı olarak veya geçerli bir sebep belirtilmeksizin feshedilmediği durumlarda işçinin iş sözleşmesinin fesih usulünün kanunda öngörülen şartları taşımadığını iddia etmesi yeterlidir⁶⁷. Asıl ispat ve somutlaştırma yükü üzerine düşen taraf olan işverenin fesih bildirimini yazılı bir şekilde yaptığını ispat etmesi, fesih sebebini açık ve kesin bir şekilde belirttiğini somut ve detaylı bir şekilde ortaya koyması gerekir. Yine işveren işçinin davranışı veya verimi ile ilgili nedenlerle iş sözleşmesini feshedecekse, fesihten önce işçinin savunmasını almak zorundadır⁶⁸. İşveren işçi bu hususta savunmasını almadan iş sözleşmesini feshetmişse, bu durumda işçinin bu hususu iddia etmesi yeterli olup savunmanın alındığını ve bu savunmayı alırken gerekli şekilde hareket ettiğini somut bir şekilde iddia ve ispat işverence yapılmalıdır⁶⁹.

⁶⁴ Özdemir, Erdem, İş Sözleşmesinden Doğan Uyuşmazlıklarda İspat Yükü ve Araçları, İstanbul 2006 s. 295.

⁶⁵ Düzenlemenin detayı ve isabetsiz olduğu hususunda bkz. Canbolat, s. 89 vd..

⁶⁶ Bkz. Canbolat, s. 89 dp. 8. Uygulamada Yargıtay da fesih geçerli bir sebebe dayansa bile feshine ilişkin usulî koşulların ihlali halinde feshin geçersizlik sonucunu doğuracağını kabul etmektedir. Bu yöndeki kararlar için bkz. Özdemir, s. 295-296.

⁶⁷ Özekes, Dilekçeler, s. 484.

⁶⁸ Bu savunmanın ne şekilde alınması gerektiği yönünde detaylı bilgi için bkz. Canbolat, s. 90-91.

⁶⁹ Özdemir, s. 297.

Feshin esası bakımından geçerliliği konusunda İK m. 18/1'e göre, iş güvencesi kapsamında olan bir işçinin iş sözleşmesini fesheden işverenin, işçinin yeterliliğinden veya davranışlarından ya da işletmenin, işyerinin veya işin gereklerinden kaynaklanan geçerli bir sebebe dayanması zorunludur. Yine İK m. 20/2'ye göre ise, feshin geçerli bir sebebe dayandığını ispat yükümlülüğü işverene aittir. İşçi, feshin başka bir sebebe dayandığını iddia ettiği takdirde, bu iddiasını ispatla yükümlüdür. Buna göre işe iade davasında feshin esasının geçerliliği konusunda, iş sözleşmesinin geçersiz olarak feshedildiğini iddia etme yükü işçi üzerinde olmakla birlikte bu noktada, işçi fesih bildiriminde yer alan sebeplerden başka bir sebebe dayanmadığı takdirde, ispat yükü altında değildir. Bu durumda da ispat ve somutlaştırma yükü işveren üzerindedir. İşveren iş sözleşmesini kanunda yer alan geçerli sebeplerden birine dayanarak yasal düzenlemeye ve ilkelere (fesihte son çare ve objektif seçim ilkelerine) uygun şekilde feshettiğini⁷⁰, genel ve soyut ifadelerle değil, somut ve açık bir şekilde detaylandırarak somutlaştırmak ve ispat etmek yükü altındadır⁷¹. Şayet işçi, feshin işveren tarafından iddia edilen sebepten başka bir sebebe dayandığını, örneğin işletmenin gereklerinden değil de sendikal nedenlerle yapıldığını iddia ederse bu durumda söz konusu hususu somut ve açık bir şekilde ortaya koyarak somutlaştırmak ve ispat etmek işçi üzerine düşen bir yüküdür.

İşe iade davasında da taraflar dilekçelerinde ileri sürdükleri iddiaları, ilgili delilleri ile eşleştirerek, ispata elverişli bir şekilde ileri sürmek zorundadırlar. Bu nedenle “yasal her türlü delil” veya “sair kanuni deliller” şeklinde ifadelerin varlığı halinde kural olarak açıkça belirtilmeyen delillere başvuru imkânı mevcut olmamalıdır. Ancak yukarıda

⁷⁰ Feshin esası bakımından geçerli sebeplerden ne anlaşılması gerektiği ve bu sebeplerden her biri bakımından ispat yükünün kime ait olduğu hususunda detaylı açıklamalar için bkz. **Özdemir**, s. 298 vd..

⁷¹ “...*Davalı işveren işçinin davranışlarından kaynaklanan haklı fesih olgusuna dayanmış olup bunun kanıtlanması yönünden dinlettiği müşterek tanık S... P... fesih nedeni olarak gösterilen davacı eylemlerinin gerçekleştiği yönünde bir beyanda bulunmamıştır. Davalı, haklı ve geçerli fesih nedenlerini somut veriler ile kanıtlayamamış, kanıtlayamadığı gibi müşterek tanık işverence yapılan soruşturma sonucunda gerçekten ifade etmediği bazı hususların işyeri yetkililerince iradesi dışında tutanağa geçirtildiğini açıklamıştır. Tüm bu olaylar ışığında feshin haklı ya da geçerli nedene dayanmadığı anlaşıldığından davanın kabulü yerine yazılı gerekçe ile reddi hatalıdır...*” 9. HD., 19.12.2014, 2014/27284 E., 2014/38761 K., Kazancı Bilgi Bankası.

ifade ettiğimiz üzere uygulamada Yargıtay, işe iade davalarında bir nevi re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu şeklinde hareket etmekte ve dolayısıyla bu şekilde delillerin eşleştirilmeden genel geçer ifadelerle belirtilmesi durumunda da hâkimin dilekçede açıkça belirtilmeyen delillere de başvurabileceğini kabul etmektedir⁷².

⁷² Bkz. yuk. II/C/1 “...İşverence, feshin son çare olması ilkesine uyulduğu ve alınan işletmesel kararın, objektif ve tutarlı bir biçimde uygulandığı, yerel mahkemece kabul edilmiş ise de; bu hususlarda yeterli araştırma yapılmamıştır. Uzman bir bilirkişi heyeti ile yerinde inceleme yapılarak, davalının norm kadro çalışması sonucunda istihdam fazlası olarak gösterdiği kişilerin çalışmaya devam edip etmedikleri, devam ediyorlar ise eski görevlerinde mi yoksa başka görevlerde mi çalıştıkları, davacının fesihden önceki çalıştığı pozisyon ile kendisine teklif edilen pozisyon arasında çalışma şartları bakımından esaslı değişiklik niteliğinde farklılıkların bulunup bulunmadığı, bulunuyor ise fesih tarihi itibari ile davacıya çalıştığı pozisyona uygun başkaca bir işin teklif edilmesinin mümkün olup olmadığı araştırılarak, işletmesel karar sonucu feshin kaçınılmaz olduğu net bir biçimde tespit edilmeksizin, eksik araştırma ve inceleme ile yazılı şekilde davanın reddine hükmedilmesi hatahtır...” (9. HD., 24.06.2014, 2014/6652 E., 2014/21383 K., Kazancı Bilgi Bankası). Yargıtay genel olarak iş hukukuna ilişkin uyuşmazlıkları kamu düzeninden kabul etmekte ve bu davalarda hakimin aydınlatma ödevini delillerin ikamesi bakımından daha geniş yorumlamaktadır; “...6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun konuya ilişkin ve “Somutlaştırma yükü ve delillerin gösterilmesi” başlıklı 194. maddesi uyarınca: “(1) Taraflar, dayandıkları vakıaları, ispata elverişli şekilde somutlaştırmalıdır. (2) Tarafların, dayandıkları delilleri ve hangi delilin hangi vakıanın ispatı için gösterildiğini açıkça belirtmeleri zorunludur.” Hükümün gerekçesine göre: “Bu hükümle, somutlaştırma yükünün (194/1) delillerle ilişkisi ortaya konulmuştur. Dava açılırken ve cevap dilekçesi verilirken taraflar, dayandıkları vakıaların hangi delillerle ispat edileceğini de belirtmek zorundadırlar... Belirtilmelidir ki, tanık beyanları arasında veya tanık beyanı ile diğer deliller arasında çelişki bulunduğu takdirde, sadece tanık sözlerine dayanılarak hüküm tesis edilmesi mümkün değildir. Bu durumlarda, hâkimin davayı aydınlatma yükümü kapsamında, tanık anlatımları diğer delillerle desteklenmelidir. Taraflarca delil olarak dayanan tanık ifadelerinde tutarsızlık söz konusu ise, davayı aydınlatma yükümü kapsamında hâkim, bilirkişi ve keşif delillerine kendiliğinden başvurabilir (m. 266 ve m. 288), isticvaba kendiliğinden karar verebilir (m. 169,1), davanın her aşamasında, iki tarafın iddiaları sınırları içinde olmak üzere, tarafları dinleyebilir ve gerekli olan delillerin gösterilmesini ve verilmesini emredebilir (m. 31). Özellikle, fazla çalışma iddialarının konu olduğu uyuşmazlıklarda, fiili çalışma olgusunun ispatı söz konusu olduğundan ve İş Hukuku'nun hem kamu hukuku, hem de özel hukuk alanında kalan özellikleri nedeniyle iş yargılamasında hâkimin davayı aydınlatma yükümü daha ağır bastığından, işyerinin kapasitesi, niteliği, işçi sayısı ve davacının yaptığı işler bakımından fazla çalışma yapılması gerekip gerekmediği gibi diğer özel koşullar açıklığa kavuşturulduktan sonra değerlendirme yapılmalıdır. Belirtilmelidir ki, işyeri kayıtları üzerinde bilirkişi incelemesi yaptırılarak işyeri kapasitesinin belirlenmesi ve fazla

III.SOMUTLAŞTIRMA YÜKÜNÜN YERİNE GETİRİLMEMESİNİN SONUCU

A. Genel Olarak

HMK m. 194'te: taraflar, dayandıkları vakıaları ispata elverişli bir şekilde somutlaştırmalıdır ve tarafların, dayandıkları delilleri ve hangi delilin hangi vakıanın ispatı için gösterildiğini “açıkça belirtmeleri zorunludur” denmektedir. Madde gerekçesinde “bu yükü yerine getirmeyen sonuçlarına katlanacaktır” denmekte ise de, bu yükün yerine getirilmemesi durumunda nasıl bir yaptırım söz konusu olacağı açıkça düzenlenmemiştir. Ayrıca somutlaştırma yükünü tamamlayıcı nitelikte olan HMK m. 119/1/e-f ve HMK m.129/1/d-e bentlerinde dava ve cevap dilekçesinde iddia ve savunmanın dayanağı olan vakıaların açık özetlerinin yer alması ve her bir vakıanın hangi delillerle ispat edileceğinin belirtilmesinin zorunlu olduğu düzenlemekle beraber buna aykırı bir dilekçenin varlığı halinde bunun yaptırımının ne olacağı belirtilmemiştir. Bu noktada somutlaştırma yüküne aykırı davranılması halinde bunun yaptırımının ne olacağının belirlenmesi önem kazanmaktadır.

Hemen belirtelim ki, tarafların dilekçelerinde vakıaları hiç belirtmemesi veya hiçbir delile dayanmaması ile belirli vakıaları gösterip bunları somut ve açık bir şekilde belirtmemesi veya delillerle bağlantılı şekilde göstermemesi birbirinden farklıdır. İlk durumda iddia yükünün yerine getirilmemesi söz konusu iken ikinci durumda somutlaştırma yü-

çalışma yapılmasını gerektiren bir çalışma düzeninin bulunup bulunmadığının tespiti, öncelikle asıl ve alt işverenlere ait işyerinde üretilen mal ve hizmet miktarı ile çalışma düzeninin belirlenmesini gerektirir. Sonuç olarak, tanık anlatımlarının işçinin fazla çalışma yapıp yapmadığını belirleme konusunda yeterli olamadığı durumlarda, hâkimin kendiliğinden başvurabileceği deliller olan bilirkişi ve keşif delillerine başvurması, işçinin filen yaptığı işin niteliği, işyeri kayıtlarının incelenmesi, işyerinde keşif yapılarak işyerinin hacmi ve yoğunluğu gibi hususlar belirlenerek sonuca gidilmesi gerekmektedir...” HGK., 14.5.2014, 2013/22-1920 E., 2014/666 K., Kazancı Bilgi Bankası. Yargıtay her ne kadar bu kararında tanık beyanları arasında veya tanık beyanları ile diğer deliller arasında çelişki bulunduğu durumlarda hakimin aydınlatma yükü kapsamında hareket etmesi gerektiğini ifade etmekteyse de bu husus esasen hakimin delilleri değerlendirmesi ile ilgilidir. Bu hususta ve delillerin değerlendirilmesi ile hakimin aydınlatma ödevi arasındaki ilişki bakımından detaylı bilgi için bkz. Yıldırım, Deliller, s. 23 vd..

künün yerine getirilmemesi söz konusudur⁷³. Her iki hususu birbirinden ayrı olarak ele almak gerekir⁷⁴.

B. Dilekçede Hiçbir Vakıa Gösterilmemesi (İddia Yükünün Hiç Yerine Getirilmemesi)

Tarafların hiçbir vakıa veya delil ileri sürmemesi durumda aslında iddia yükünün yerine getirilmemesi durumu söz konusudur. İddia yükü, maddi meseleye ilişkin olup bir hukuk normunun aradığı koşul vakıalara karşılık gelen somut vakıaların mahkemeye bildirilmesi, ileri sürülmesi hususundaki tarafların ödevlerine denir⁷⁵. İddia yükü kural olarak ispat yükünü taşıyan taraftadır. Ancak istisnaen ispat yükü altında olmayan taraf da iddia yükü altında olabilir⁷⁶. Örneğin, zilyetliğin mülkiyete bir karine teşkil etmesine dayanan tarafın, zilyet olması durumunda malik olduğunu ispat yükü bulunmamakla birlikte, kendisinin zilyet ve dolayısıyla malik olduğunu iddia etmesi ve ileri sürmesi gerekir; aksi halde mülkiyete dayanılan bir davada lehine karar verilmesi söz konusu olmayacaktır⁷⁷. Yine işe iade davasında, işçi başka bir sebebe dayanmadıkça, iş sözleşmesinin geçerli sebeplerle feshedildiğini ispat yükü işveren üzerinde olmakla birlikte, işe iade davasını açan işçinin iş sözleşmesinin geçersiz olarak feshedildiğinin ileri sürmesi gerekir; aksi halde işe iade davasında lehine karar verilmesi mümkün olmayacaktır.

Böyle bir durumda, yani hiçbir vakıa veya delilin ileri sürülmemesi halinde, davacının göstermediği bir vakıayı veya delili mahkemenin araştırması ya da dikkate alması ancak re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu davalarda mümkündür⁷⁸. Zira dava malzemesinin taraflarca getirilmesi ilkesine tabi olan davalarda hâkim, iki taraftan birinin söylemediği şeyi veya vakıaları kendiliğinden dikkate alamaz ve onları hatırla-

⁷³ Özkes, Dilekçeler, s. 285; Karamercan, s. 160-161.

⁷⁴ Yılmaz, herhangi bir ayırım yapmadan vakıaların sıra numarası altında ve açıkça özetlerinin belirtilmemesi durumunda HMK m.119/2 hükmünün kıyasen uygulanarak süre verilmesinin yerinde olacağını belirtmektedir. Yılmaz, Şerh, s. 823.

⁷⁵ Atalay, s. 22 vd..

⁷⁶ Pekcanitez, Pekcanitez Usul, s. 1675; Atalay, s. 24 vd..

⁷⁷ Özkes, Dilekçeler, s. 287.

⁷⁸ Özkes, Dilekçeler, s. 285.

tabilecek davranışlarda dahi bulunamaz⁷⁹. Kanunda belirtilen durumlar dışında, hâkim, kendiliğinden delil toplayamaz (HMK m. 25).

Tarafların dilekçelerinde hiç vakıa veya delil göstermemesi durumunda ne yapılacağı konusunda doktrinde çeşitli görüşler mevcuttur. Bir görüşe göre, vakıaların sıra numarası altında ve açıkça özetlerinin belirtilmemesi durumunda HMK m.119/2 hükmünün kıyasen uygulanarak taraflara süre verilmesi gerekir⁸⁰. Başka bir görüşe göre ise, tarafın iddia etme yükünü ne zaman hiç yerine getirmemiş sayılacağı, diğer bir ifadeyle hangi durumda iddiaların somutlaştırılması yükünün eksik yerine getirilip hangi durumlarda hiç yerine getirilmemiş sayılacağı meselesinin tespiti kolay olmayıp, bu durum hâkimin keyfi davranışına davetiye çıkarabilir. Bu durumda da hâkimin aydınlatma ödevi gereği tarafları uyararak tarafların bunu somutlaştırması sağlanmalıdır⁸¹. Diğer bir görüşe göre, tarafın, dava sebebine ilişkin iddia etme yükünü yerine getirmeyi tamamen ihmal etmesi halinde doğrudan talebin reddedilmesi gerekir⁸².

Doktrinde bizim de katıldığımız görüşe göre, böyle bir durumda, hukuki dinlenilme hakkı kapsamında öncelikle davalı tarafın kendisine karşı açılan davadan haberdar olabilmesi için içerisinde hiç vakıa içermeyen dava dilekçesi davalıya tebliğ edilmelidir⁸³. Daha sonra basit yargılama usulü bakımından karşı tarafın cevapları da alındıktan sonra başka bir inceleme yapılmaksızın davacının davası reddedilmelidir. Yazılı yargılama usulü söz konusu ise davalının cevapları sonrasında davacının cevaba cevap dilekçesinde yeni vakıalar ileri sürmesi halinde davanın devamı gerekir ancak davacı cevaba cevap dilekçesinde de hiçbir vakıa belirtmezse bu durumda hâkimin inceleme yapamaması ve davayı reddetmesi gerekir⁸⁴. Burada davanın reddi ile kastedilen esastan değil

⁷⁹ **Schilken**, Eberhard, Medeni Yargılamada Hâkimin Rolü Konu (çev. Nevhis Deren Yıldırım), İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku (der. Kamil Yıldırım), 5. Bası, İstanbul 2006, s.58 vd..

⁸⁰ **Yılmaz**, Şerh, s. 823.

⁸¹ **Karaaslan**, s. 114.

⁸² **Umar**, s. 354-355, 378-379.

⁸³ **Özekes**, Dilekçeler, s. 288; **Karamercan**, s. 159.

⁸⁴ **Aşık**, İbrahim, Güncel Yargıtay Kararları Işığında Dava ve Cevap Dilekçesinin Unsurları, Zirve Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Özel Sayı (Medeni Usul ve İcra-İflas Hukukçuları Toplantısı XI) S:3 Y: 2014, s. 160.

usulden reddir. İddia yükü usulî bir yüküdür ve bu yükün yerine getirilmemesi durumunda davanın usulden reddi kararı verildikten sonra davacı talep sonucunu haklı gösteren vakıa iddialarını ispat faaliyetine esas alınabilecek derecede açık ve somut bir şekilde ortaya koyarak ve delillerle de eşleştirerek, yeni bir dava dilekçesi hazırlamak suretiyle yeniden dava açabilir ve bu durumda önceki usulden ret kararı olumsuz dava şartı olarak kesin hüküm etkisi göstermez⁸⁵.

Basit yargılama usulünün uygulandığı işe iade davasını açan işçi de dava dilekçesinde hiçbir vakıa belirtmemiş veya hiçbir delil göstermemişse, dava dilekçesi davalı işverene tebliğ edilmeli ve davalı işverenin cevapları alındıktan sonra da başkaca bir inceleme yapılmaksızın dava usulden reddedilmelidir. Zira bu durumda esasa girip ne ön inceleme ne tahkikat konusu yapılacak bir vakıa mevcuttur. İşçi daha sonra işe iade davasının koşul vakıalarına uygun somut vakıaları ispat faaliyetine esas alınabilecek derecede açık ve somut bir şekilde ortaya koyarak ve delillerle de eşleştirerek yeniden işe iade davası açabilir ve bu durumda önceki karar olumsuz dava şartı olarak kesin hüküm etkisi göstermez.

C. Dilekçede Gösterilen Vakıaların Açık ve Somut Olmaması veya Deliller İle Eşleştirilmemesi (Somutlaştırma Yükünün Yerine Getirilmemesi)

1. Genel Olarak

Daha önce ifade ettiğimiz gibi somutlaştırma yükü kural olarak vakıa bakımından iddia yükünü taşıyan tarafa düşen bir yüküdür. İddia yükü de kural olarak ispat yükünü taşıyan tarafa düşen bir yük olduğundan hem iddia yükü hem de somutlaştırma yükü kural olarak ispat yükünü taşıyan taraftadır. Ancak ispat yükünden farklı olarak hem iddia yükü hem de somutlaştırma yükü maddi hukuk kaynaklı olmayıp tamamen usulî gereklilikler nedeniyle kabul edilen bir yüküdür. Bu çerçevede somutlaştırma yükü esasen usulî bir yüküdür⁸⁶.

Bu noktada cevaplanması gereken soru usulî bir yük olan somutlaştırma yükünün yerine getirilmemesi halinde bunun yaptırımının ne

⁸⁵ Özokes, Dilekçeler, s. 288; Karamercan, s. 159.

⁸⁶ Atalay, s. 32-33; Özokes, Dilekçeler, s. 291.

olacağıdır. Yukarıda ifade edildiği üzere tarafların hiçbir vakıa veya delili ileri sürmemesi durumunda iddia yükü yerine getirilmemiştir ve bu durumda davanın usulden reddedilmesi gerekir. Tarafların iddia yükünü yerine getirip vakıaları ileri sürmesine rağmen bu vakıaları genel olarak, ana hatları ile soyut bir şekilde ileri sürmesi durumu ise somutlaştırma yükü ile ilgilidir⁸⁷. Bazı durumlarda ise, mahkemeye sunulan vakıalar açık ve anlaşılır olmasına rağmen yeterince somutlaştırılmamış ve bu nedenle de talep sonucunu haklı çıkarmaya yetmemektedir⁸⁸. İlâveten taraflar HMK m. 194 uyarınca vakıalarını ispata elverişli bir şekilde somutlaştırmalıdır. Bu noktada, delil bir ispat aracı olarak ileri sürülen vakıanın doğruluğunu ispat etmeye yaradığından, her bir vakıa bakımından o vakıayı ispat etmeye yarayan ispat araçlarının da gösterilmesi önem taşır. Taraflar dava ve cevap dilekçelerinde talep sonucunu dayandırdıkları vakıaların hangi delillerle ispat edileceğini belirtmek zorundadırlar⁸⁹.

Somitlaştırma yükünün yerine getirilmemesi durumunda iddia yükünün yerine getirilememesi durumunda olduğu gibi hemen davanın reddine karar verilmemelidir. Somutlaştırma yükünün yerine getirilmemesi durumunda davanın reddine karar verilmeden önce bazı işlemlerin yapılması, buna rağmen somutlaştırma yükü yerine getirilmemişse davanın reddine karar verilmelidir. Çünkü iddia yükünün yerine getirilememesinde, mahkeme önüne getirilmiş hiçbir vakıa veya delil bulunmamaktadır ve tarafların getirmediği vakıalara hâkimin dayanması ve onları hatırlatması dahi mümkün değildir (HMK m. 25). Ancak somutlaştırma yükünde, davacının ileri sürdüğü ve iddia ettiği vakıalar mevcut olmakla birlikte bu vakıalar ispata elverişli bir biçimde açık ve somut değildir⁹⁰ veya deliller ile eşleştirilmemiştir⁹¹.

⁸⁷ Özekes, Dilekçeler, s. 285.

⁸⁸ Karaaslan, s. 107.

⁸⁹ Bolayır, s. 87-88.

⁹⁰ Özekes, Dilekçeler, s. 292.

⁹¹ Şeker'e göre, delillerin vakıalarla eşleştirilerek somutlaştırılması, başka yerlerdeki delillerin toplanması için gerekli bilginin mahkemeye sunulması gerektiğine ilişkin uyarı ile bu ödevden imtina edilmesinin yaratacağı etki ve sonuçlar hakkında ilgililerin uyarılması zorunludur. Şeker, Hilmi, İlkeler Işığında Ön İnceleme Kurumu, İstanbul Barosu Yayınları, 2012/2, s. 265.

2. Vakıalar Bakımından Somutlaştırma Yükünün Yerine Getirilmemesi

Taraflar iddia ve savunmalarını ispat faaliyetine esas teşkil edecek şekilde ve talep sonucunu haklı kılacak ölçüde açık ve somut bir şekilde somutlaştırmadığı takdirde hâkim aydınlatma ödevi çerçevesinde tarafların bu konuda dikkatini çekebilir ve somut olmayan vakıaların açıklanmasını ve delillerle bağlantı kurulmasını isteyebilir⁹² ⁹³. HMK m. 31 uyarınca hâkim, uyuşmazlığın aydınlatılmasının zorunlu kıldığı durumlarda, maddi veya hukuki açıdan belirsiz yahut çelişkili gördüğü hususlar hakkında, taraflara açıklama yaptırabilir; soru sorabilir; delil göstermesini isteyebilir. Bu noktada hâkimin iddia yükü bakımından bir ödevi bulunmamakla birlikte somutlaştırma yükü bakımından ciddi bir ödevinin bulunduğu söylenebilir⁹⁴.

⁹² **Karaaslan**, s. 107 vd.; **Özekes**, Dilekçeler, s. 295; **Börü**, s. 251; **Yardımcı**, s. 229, **Budak/Karaaslan**, s. 166. **Karlı/Koç/Konuralp**'e göre bu düzenlemenin (HMK m.194) herhangi bir yaptırımı yoktur. Zira bir yaptırım söz konusu olsaydı bunun maddelerde düzenlenmesi gerekirdi. Somutlaştırma yükümlülüğünün işlev kazanabilmesi için bu yükümlülüğe aykırılık halinde uygulanacak yaptırımın belirlenmesi gerekirdi (**Karlı**, Abdurrahim/**Koç**, Evren/**Konuralp**, Cengiz Serhat, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Problemler Konular, İstanbul 2014, s. 112). Yine aynı yazarlara göre, dilekçesinde vakıalarını belirten davacı ayrıca delil-vakıa eşleştirmesi yapmak zorunda değildir. Üstelik bu durum bir eksiklik olarak kabul edilse bile HMK m.31'e göre hâkim belirsiz veya çelişik gördüğü hususlar hakkında taraflardan açıklama yapılmasını isteyebilir (**Karlı/Koç/Konuralp**, s. 113).

⁹³ "...Dava, iflas davasına ilişkindir. Somut uyuşmazlıkta, davacının dayandığı anılan maddi vakıalar hem doğrudan iflas, hem de iflas yoluyla adi takibe itiraz edilmemesi üzerine iflas istemine uymakta olup, uyuşmazlığın aydınlatılması için zorunlu olarak davacıdan açıklama istenmelidir. Hakim, tarafların ileri sürdükleri maddi vakıalar ve bunlara bağlı netice-i taleplerle bağlı ve fakat hukuki tavsiyelerle bağlı olmayıp, kanunları re'sen uygulamakla ve neticeye vardırma yükümlüdür. Her iki iflas talebinin koşulları ve sonuçları farklı olduğundan, mahkemece, açıklama alınıp, sonucuna göre bir hüküm kurulması gerekir..." 23. HD., 11.03.2013, 857/1445 Kazancı Bilgi Bankası.

⁹⁴ **Özekes**, Dilekçeler, s. 294. Bu çerçevede hâkimin aydınlatma ödevinin bir fonksiyonu olan bilgilendirme ve tamamlama fonksiyonu devreye girecektir. **Karaaslan** s. 109 vd.; **Alangoya**, İlkeler 147 vd.; **Karlı**, s. 311, **Meriç**, Nedim, Hakimın Davayı Aydınlatma Yükümlülüğü, DEÜHFD, C: 11, Özel Sayı 2009 (Basım Yılı 2010), s. 397 vd..

Hemen belirtelim ki taraflar dilekçelerin verilmesi aşamasında (yazılı yargılamada HMK m. 118-136; basit yargılamada HMK m. 317) eksik bıraktıkları hususları tamamlayabilir veya somutlaştırmadıkları belirsiz veya çelişkili noktaları giderebilirler. İddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağı da bu aşamadan sonra başlayacağı için bu yönde bir sınırlama söz konusu değildir. Hâkim, gerek bu aşamada gerekse de daha sonraki aşamalarda aydınlatma ödevi çerçevesinde olmak üzere, tarafların bu konuda dikkatini çekebilir ve somut olmayan vakıaların açıklanmasını ve delillerle bağlantı kurmasını isteyebilir. Dilekçelerin verilmesi aşaması tamamlandıktan sonra hala somutlaştırma yüküne ilişkin bir eksiklik söz konusu ise o zaman hâkimin aydınlatma ödevinin yanı sıra ön inceleme sebebiyle hem görevi hem de sorumluluğu da devreye girecektir. Zira HMK m. 137'e göre hâkim ön inceleme uyuşmazlık konularını tam olarak belirlemek zorundadır ve ön incelemeyi tamamlamadan ve bu konuda karar almadan tahkikata geçemez. Nitekim HMK m. 140'a göre de, hâkim ön inceleme aşamasında tarafların iddia ve savunmaları çerçevesinde anlaştıkları ve anlaşmadıkları hususları tek tek tespit etmek zorundadır⁹⁵.

Dolayısıyla tarafların iddia ve savunmalarında yer alan maddi vakıaların somutlaştırılmadığı kanaatinde olan hâkimin, iddia ve savunmalardaki belirsizliklerin giderilmesi hususunda taraflara uyarıda bulunmadan bu belirsizlikleri yargılamanın ileri noktalarına taşıması, hüküm kurması, hem kendi ödev ve sorumluluğunu yerine getirmeyip görevini ihlal ettiği anlamına gelir hem de hukuki dinlenilme hakkının ihlaline yol açar⁹⁶. Unutmamak gerekir ki, hâkimin somutlaştırma yükü konusunda taraflara uyarıda bulunması, belirsiz ve çelişik olan hususlarda açıklama yaptırması veya delil istemesi iki tarafın iddia ve savunmaları sınırı içerisinde olabilir⁹⁷. Başka bir ifadeyle, hâkim, iki tarafın iddiaları sınırı içerisinde, mevcut olan vakıa ve taleplere ilişkin taraflara soru sorabilir ve açıklama yaptırabilir. Yoksa tarafın hiç ileri sürmediği bir vakıanın, davayı aydınlatma ödevi çerçevesinde tarafça ileri sürülmesi veya getirilmesi talep edilemez⁹⁸. Aksi halde bu durum hem iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağına

⁹⁵ Özokes, Dilekçeler, s. 294-295.

⁹⁶ Karaaslan, s. 113; Özokes, Dilekçeler, s. 295.

⁹⁷ Karaaslan, s. 111.

⁹⁸ Schilken, s. 47 vd..

aykırı olur, hem de hâkimin taraflardan birine yol göstermesi anlamına gelebilir ki, hâkimin taraflardan birine yol göstermesi, onun reddi sebebidir⁹⁹ (HMK m. 36/1-a).

Hâkim, tarafların iddia ve savunmalarında yer alan maddi vakialarda eksiklikler bulunduğu ve yeterince somutlaştırılmadığı hususunda yapacağı uyarının açık ve belirli olmasına dikkat etmelidir. Dolayısıyla hâkimin genel geçer bir şekilde, tensip veya ön inceleme aşamasında soyut ve genel ifadelerle vakıaların somutlaştırılmasını istemesi, tarafların dilekçelerine atıfla yetinmesi, aydınlatma ödevini yerine getirdiğini göstermez. Bu durumda hâkim, hangi vakianın açık ve somut olmadığını tespit ederek açık olmayan bu vakianın somutlaştırılmasını istemelidir¹⁰⁰. Ayrıca hâkim, bu yükün yerine getirilmemesinin yaratacağı etki ve sonuçlar hakkında tarafları uyarmalıdır¹⁰¹. Hâkimin dilekçeler aşamasında veya daha sonraki aşamalarda davacı tarafı, dilekçesinde yer alan vakıalar arasındaki belirsiz veya somut olmayan noktaları işaret ederek uyarmasına ve bu hususu gidermesi için tarafa imkân tanımamasına rağmen, davacı tarafın somutlaştırma yükünü yerine getirmemesi halinde dava esastan reddedilmelidir¹⁰². İddia yükünün yerine getirilmemesi durumunda dava usulden reddedilmesine rağmen somutlaştırma yükünün davacı tarafından yerine getirilmemesi durumunda dava esastan reddedilmelidir. Çünkü somutlaştırma yükünün yerine getirilmemesinde bir vakia iddiası mevcuttur ancak bu vakia somut ve açık değildir, hâkimin uyarısına rağmen de somutlaştırılmamıştır. Bu durumda ise aslında davacı ileri sürdüğü vakıayı ispata elverişli bir şekilde ortaya koymamakta ve ispat faaliyetini doğru bir biçimde gerçekleştirmemektedir. Böyle bir durumda talebin haklılığı konusunda mahkemenin ikna edilmemesi sonucu ortaya çıkar. Dolayısıyla bunun

⁹⁹ Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, s.286; Pekcanitez, Pekcanitez Usul, s. 823; Karslı, s. 308.

¹⁰⁰ Karaaslan, s. 113; Özekes, Dilekçeler, s. 295, dp. 57.

¹⁰¹ Şeker, s. 265.

¹⁰² Pekcanitez, Pekcanitez Usul, s. 1691; Atalay, s. 36; Özekes, Dilekçeler, s. 296; Karamercan, s. 351.

sonucu ispat yükünün yerine getirilmemesinde olduğu gibi belirsizlik rizikosuna katlanma yani davanın esastan reddi şeklinde olacaktır^{103 104}.

Somutlaştırma yükünün hâkimin uyarısına rağmen davalı tarafından yerine getirilmemesi halinde ise, ikili bir ayrıma gidilmelidir. Şayet davacının iddia ettiği vakıalar bakımından somutlaştırma yükü davalı üzerinde bulunuyorsa ve davalı gerekli yardım ve açıklamaları yapmıyorsa, o zaman davalının aleyhine karar verilmesi, o vakıa bakımından davacının ileri sürdüğü hususun kabul edilmesi riski ortaya çıkar¹⁰⁵. Ancak şayet davalı kendi cevap dilekçesinde ileri sürdüğü ve somutlaştırması gereken vakıalar hakkında yeterli açıklamalarda bulunmazsa, bu durumda davalının HMK m. 128 gereğince, davacının iddialarını inkâr etmiş olduğu kabul edilmelidir¹⁰⁶.

¹⁰³ **Pekcanitez**, *Pekcanitez Usul*, s. 1675; **Atalay**, s. 36; **Özekes**, *Dilekçeler*, s. 296; **Tanrıver**, s. 798; **Umar**, s. 130, 353, 564, 565. **Karamercan**, s. 351.

¹⁰⁴ Vakıaların ispata elverişli bir şekilde somutlaştırılmaması halinde hâkimin HMK m. 119/2 uyarınca taraflara süre vermesi yerinde bir yaklaşım değildir (**Özekes**, *Dilekçeler*, s. 282, 286). Zira HMK m. 119/2 uyarınca davacıya süre verilmesine rağmen davacının vakıaları ispata elverişli bir şekilde somutlaştırmaması ve bu eksikliği gidermemesi halinde HMK m. 119/2 gereği davanın açılmamış sayılması durumu gündeme gelecektir. Ancak yukarıda ifade ettiğimiz üzere kanaatimizce bu durumda hâkim aydınlatma ödevi ve ön inceleme aşamasındaki görevi gereği tarafa vakıalarını somutlaştırması için imkân tanımalı ve taraf bu imkâna rağmen somutlaştırmazsa davanın esastan reddi gerekir. Somutlaştırma yükünün yerine getirilmediği gerekçesiyle davanın açılmamış sayılması kararı verilmesi yerinde değildir (**Pekcanitez**, *Pekcanitez Usul*, s. 1139). "...HMK. da ise ilk itirazlar arasında dava dilekçesindeki eksiklikler sayılmadığı gibi, HMK 119/2 maddesinde, dava dilekçesindeki eksikliklerin tamamlanması için bir haftalık kesin süre verilip bu süre içerisinde eksikliğin tamamlanmaması halinde davanın açılmamış sayılacağı durumlar arasında "Davacının iddiasının dayanağı olan bütün vakıaların sıra numarası altında açık özetleri", "iddia edilen her bir vakıanın hangi delil ile ispat edileceği" (m. 119/1-e,f) sayılmamıştır...O halde mahkemece kesin süre içerisinde eksikliğin giderilmediğinden bahisle davanın 6100 Sayılı HMK.'nın 119/2. maddesi hükmü gereğince açılmamış sayılmasına karar verilmiş olması usul ve yasaya aykırı olup bozmayı gerektirmiştir..." 3. HD., 11.03.2014, 2013/19323 E., 2014/3734 K. (**Karamercan**, s. 184-186).

¹⁰⁵ **Atalay**, s. 36; **Pekcanitez**, *Pekcanitez Usul*, s. 1691; **Özekes**, *Dilekçeler*, s. 297. **Börü**'ye göre, savunmayı somutlaştırma yükü üzerine düşen taraf bir bütün olarak savunmasını somutlaştıramamışsa, bu halde onun aleyhine karar verilmesi sonucu doğar, böyle bir durumda karşı tarafın iddiasına ilişkin vakıanın doğru olduğu ihtimalinin, fiili bir karine (veya emare) olarak kabul edilmesi gerekir (**Börü**, s. 257).

¹⁰⁶ **Özekes**, *Dilekçeler*, s. 297; **Börü**, s. 256.

Uygulamada Yargıtay'ın vakıalar bakımından somutlaştırma yükünün yerine getirilmemesi durumunda ne şekilde hareket edilmesi gerektiği hususunda farklı yönde kararları mevcuttur. Bazı kararlarında Yargıtay, davacının iddiasının dayanağı olan bütün vakıaların sıra numarası altında açık özetlerini, dava dilekçesinde belirtmemiş olması durumunda davacıya HMK m. 119/2 gereğince süre verilmesi gerektiğini belirtirken¹⁰⁷, bazı kararlarında böyle bir durumda davacıya HMK m. 119/2 gereğince süre verilmesine gerek olmadığını belirtmiştir¹⁰⁸. Yine Yargıtay'ın somutlaştırma yükünün yerine getirilmemesi halinde öncelikle hâkimin aydınlatma ödevi çerçevesinde taraflara uyarıda bulunması gerektiği, bu uyarıya rağmen tarafların somutlaştırma yükünü

¹⁰⁷ "...HMK'nın 119/2 maddesinde birinci fıkranın (a), (d), (e), (f) ve (g) bentlerinde yer alan hususların eksik olması halinde ne şekilde karar verileceğine dair bir düzenleme bulunmadığından bu hallerde mahkemenin ne şekilde karar vermesi gerektiği sorusunun yanıtı Yasa'nın diğer hükümleri de gözönünde tutularak belirlenmelidir. HMK'nın 119/e bendine göre "Davacının iddiasının dayanağı olan bütün vakıaların sıra numarası altında açık özetleri" dava dilekçesinde bulunmalıdır. Somut olayda davacı, iddiasının dayanağı olan vakıaları dava dilekçesinde açıklamıştır. Vakıalar davanın gerçek sebebi ve temeli olup HMK'nın 119. maddenin (e) bendine göre vakıaların dava dilekçesinde tutarlı ve anlaşılabilir şekilde özet halinde yer alması yeterli ve gereklidir. Yasa metninde yer alan "vakıaların sıra numarası altında açık özetleri" ile amaçlanan da budur. Öte yandan, vakıaların dava dilekçesinde bulunmaması halinde dahi bu eksikliğin tamamlanması mümkün olduğundan Yasa'nın 119/2 maddesine kıyasen davacıya bir haftalık kesin süre verilmeli, bu süre içinde eksikliğin tamamlanmaması halinde dava açılmamış sayılmalıdır. HMK'nın 119/e bendinde yer alan hüküm ile davaların usul ekonomisi ilkesine uygun bir biçimde makul bir sürede sonuçlanması amaçlandığından tamamlanması mümkün bir eksiklik bulunması halinde davanın açılmamış sayılması yerine bu eksikliğin tamamlanması için davacıya kesin süre verilmesi hukuk devletine ve yasa koyucunun amacına daha uygun olacaktır..." 21. HD., 05.12.2012, 16743/22172 Kazancı Bilgi Bankası. Aynı yöndeki diğer kararlar için bkz. **Karamercan**, s. 164-165.

¹⁰⁸ "...HMK. da ise ilk itirazlar arasında dava dilekçesindeki eksiklikler sayılmadığı gibi, 119/2 maddesinde, dava dilekçesindeki eksikliklerin tamamlanması için bir haftalık kesin süre verilir, bu süre içerisinde eksikliğin tamamlanmaması halinde davanın açılmamış sayılacağı durumlar arasında "Davacının iddiasının dayanağı olan bütün vakıaların sıra numarası altında açık özetleri", "iddia edilen her bir vakıanın hangi delillerle ispat edileceği" (m. 119//e.f) sayılmamıştır..." 3. HD., 11.03.2014, 2013/19323 E.-2014/3734 K. Bkz. **Karamercan**, s. 167.

yerine getirmemesi halinde davanın reddedilmesi gerektiği yönünde isabetli kararları da mevcuttur¹⁰⁹.

3. Deliller Bakımından Somutlaştırma Yükünün Yerine Getirilmemesi

Tarafların ilgili vakıalarla bağlantı kurmadan ve eşleştirme yapmadan delillerini ileri sürmeleri halinde ise hâkim aydınlatma ödevi ve ön inceleme aşamasındaki görevi gereği taraflara delilleri somutlaştırmaları ve açıkça hangi vakıanın ispatı için gösterildiğini belirleme-

¹⁰⁹ “...Dava dilekçesinde, gerek Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 119/1-e gerekse madde 194 gereğince somutlaştırma yükünün yerine getirilmemiş olması halinde, önce hakim davayı aydınlatma ödevi ve ön incelemedeki görevi gereği, somut olmayan hususların belirlenmesinin (yeni bir vakia meydana getirmeden, sadece mevcut vakia kapsamında) davacıdan istemeli, bu eksiklik tamamlanırsa yargılamaya devam edilerek karar vermeli, bu eksiklik tamamlanmaz, somutlaştırma gerçekleşmezse, ispatsız kalan davanın reddine karar verilmelidir...” 22 HD., 07.04.2015, 8250/12884. Bu karar ve bu yöndeki kararlar için bkz. **Karamercan**, s.375-394. Yine Yargıtay 22. HD'nin 14.10.2014 tarih ve 19856/27673 sayılı kararı şu şekildedir: “...Sonuç olarak dava dilekçesinde, gerek Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 119/1-e gerekse m. 194 gereğince somutlaştırma yükünün yerine getirilmemiş olması halinde, önce hâkim davayı aydınlatma ödevi ve ön incelemedeki görevi gereği, somut olmayan hususların belirlenmesini (yeni bir vakia meydana getirmeden, sadece mevcut vakia kapsamında) davacıdan istemeli, bu eksiklik tamamlanırsa yargılamaya devam edilerek karar verilmeli, bu eksiklik tamamlanmaz, somutlaştırma gerçekleşmezse, ispatsız kalan davanın reddine karar verilmesi gereklidir. Somut olayda, dava dilekçesinde, davacının bir kısım işçilik alacaklarının, işyerinde yürürlükte bulunan toplu iş sözleşmelerine uygun şekilde hesaplanmadığı ve ödenmediği ileri sürülerek, yevmiyesinin toplu iş sözleşmelerine uygun şekilde belirlenmesiyle varsa işverence yapılmış ödemelerin mahsup edilmek suretiyle dava konusu alacakların hüküm altına alınması talep edilmiştir. Dava dilekçesi, soyut ve genel anlatımlar içermektedir. Hangi toplu iş sözleşmesine dayanıldığı, ödenmeyen unsurların neler olduğu belirtilmemiştir. Keza “varsa işverence yapılmış ödemelerin mahsup edilmesi” gibi belirsiz ve soyut vakia ileri sürülmüştür. Davacının yevmiyesinin ne suretle eksik belirlendiği, işçilik alacaklarının hesaplanmasında ve ödenmesindeki toplu iş sözleşmelerine aykırılıkların neler olduğu ile ilgili maddi olgular ve olaylar hakkında bir açıklama yapılmayarak davanın dayandırıldığı vakıalar açık ve somut olarak ortaya konulmamıştır. Anılan sebeple, dava dilekçesinde, somutlaştırma yükümlülüğünün yerine getirilmediği anlaşıldığından, öncelikle hâkimin bu konuda somutlaştırma yapması için tarafı uyarması ve bu vakıaları tüm unsurlarıyla belirlemesini istemesi, özellikle ön inceleme aşamasında bu belirlemenin yapılması, buna rağmen davacının somutlaştırma yükünü yerine getirmemesi durumunda davanın reddi gerekirken, yazılı şekilde davanın kısmen kabulüne karar verilmesi, usul ve kanuna aykırı olup, bozmayı gerektirmiştir...” Kazancı Bilgi Bankası.

leri için imkân tanımalı ve uyarıda bulunmalıdır¹¹⁰. Hâkimin delilini somutlaştırması için uyarıda bulunması ve imkân vermesine rağmen taraf, ilgili delilini somutlaştırmadığı takdirde somutlaştırılmayan delil

¹¹⁰ **Umar**, s. 354; **Karslı**, s. 490; **Pekcanitez**, Pekcanitez Usul, s. 1139; **Erdönmez**, s. 21; **Akil**, s. 98; **Özsumcu**, Seda, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Delillerin İkamesi Hakkındaki Hükümlerine Mukayeseli Bir Bakış, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi, 2013/101, s. 56; **Yardımcı**, s. 249. **Yılmaz**, bu durumda HMK m. 119/2 hükmünün kıyasen uygulanarak süre verilmesinin yerinde olacağını belirtmektedir (**Yılmaz**, Şerh, 823). Nitekim Yargıtay 2. HD., 15.03.2014, 2012/25321 E., 2013/10648 K. sayılı kararında "...Tahkikat, ön incelemede saptanan çekişmeli hususlar üzerinden yürütüleceğine (HMK.md. 140/3) göre mahkemece, taraflara dilekçelerinde dayandıkları, ancak somutlaştırmadıkları delillerini açıklaması, tanık deliline dayanılmakla tanık listesi verilmesi, gösterdikleri tanıkların adı ve soyadı ile adreslerini hangi tanığın hangi vakıya ilişkin olduğunu içeren dilekçe vermesi için kesin süre verilerek sonucuna göre hareket edilmesi gerekirken açıklanan hususlar gözetilmeden davanın neticeye bağlanması doğru bulunmamıştır..." (Kazancı Bilgi Bankası) demek suretiyle aynı yönde yaklaşım sergilemiştir. Benzer yöndeki kararlar için bkz. **Pekcanitez**, Pekcanitez Usul, s. 1139, dp. 52. Ancak hemen belirtelim ki Yargıtay'ın vakıalarla delillerin eşleştirilmemesi durumundan HMK 119/2 gereğince süre verilmesi gerektiği yönünde kararları da mevcuttur. ("... Gerçekten de, her ne kadar, H.M.K.nm gerekçesinde 119/I. maddenin f fıkrasındaki iddia edilen her bir vakıanın hangi delillerle ispat edileceği hususu bir zorunluluk olarak zikredilmiş ise de, yukarıda da değinildiği üzere, bu hususun eksikliğinin maddenin 2. fıkrasında müeyyideye bağlanmamış olması nedeniyle, davada ön inceleme aşamasında iddia ve savunmanın netleştirilmesi çerçevesinde ikmalinin mümkün olduğunun düşünülmediği, bu sebeple de belirtilen eksikliğin bu madde kapsamında davanın açılmamış sayılmasını gerektirir bir eksiklik olarak öngörülmediği sonucuna varılmalıdır..." 11. HD., 10.06.2014, 8828/10987). Bu yöndeki kararlar için bkz. **Karamercan**, s.191-198. Yine Yargıtay'ın bu hususta delillerin ön inceleme aşamasında iddia ve savunmanın netleştirilmesi çerçevesinde ikmalinin mümkün olduğu ve eksikliğin bu şekilde düzeltilebileceği yönünde de kararları mevcuttur ("...Diğer yandan, her ne kadar, HMK'nm gerekçesinde 119/I. Maddenin f fıkrasında iddia edilen her bir vakıanın hangi delillerle ispat edileceği hususu bir zorunluluk olarak zikredilmiş ise de, yukarıda da değinildiği üzere, bu hususun eksikliğinin maddenin ikinci fıkrasında müeyyideye bağlanmamış olması nedeniyle, davada ön inceleme aşamasında iddia ve savunmanın netleştirilmesi çerçevesinde ikmalinin mümkün olduğunun düşünülmediği, bu nedenle de belirtilen eksikliğin bu madde kapsamında davanın açılmamış sayılmasını gerektirir bir eksiklik olarak öngörülmediği sonucuna varılmalıdır..." 11. HD. 05.02.2013, 2012/720 E., 2013/1952 K). sayılı kararı ve aynı yöndeki kararlar için bkz. **Karamercan**, s. 186-191.

göz önüne alınmadan karar verilir^{111 112}. Şayet taraf, ispat yükü altında olduğu davada hiçbir delilini ilgili vakıalarla bağlantı kurmadan ve somutlaştırma yapmadan ileri sürer ve hâkimin somutlaştırma yapması için verdiği imkânı da değerlendirmez ve bu eksikliği tamamlamazsa ispat yükünü yerine getirmediği için davayı kaybedecektir¹¹³.

4. İşe İade Davası Bakımından Somutlaştırma Yükünün Yerine Getirilmemesi

İşe iade davası bakımından da yukarıda ifade ettiğimiz şekilde talep sonucunu haklı gösteren vakıalar bakımından iddia ve somutlaştırma yükü altında bulunan işçi veya işverenin iddialarını veya savunmalarını yeterli ölçüde somutlaştırmamış bir şekilde yargılamaya getirmesi halinde öncelikle hâkimin somutlaştırılmamış vakıalar ve eşleştirilmemiş deliller bakımından taraflara aydınlatma ödevi çerçevesinde uyarıda bulunması ve bu hususlardaki eksiklikleri gidermesi için imkân tanınması gerekir. Bütün bunlara rağmen eksik veya çelişik olup somutlaştırılmamış olan vakıalar somut ve açık bir şekilde ortaya konulma-

¹¹¹ Erdönmez, s. 21; Akil, s. 98; Yardımcı, s. 254.

¹¹² Tarafın delilini ilgili vakıalarla eşleştirmeden sunması halinde hâkimin HMK m. 119/2'yi uyarınca tarafa süre vermesi yerinde bir yaklaşım değildir (Özekes, Dilekçeler, s. 286). Zira HMK m. 119/2 uyarınca davacıya süre verilmesine rağmen davacının delilini somutlaştırmaması ve bu eksikliği gidermemesi halinde HMK m. 119/2 gereği davanın açılmamış sayılması durumu gündeme gelecektir. Ancak yukarıda ifade ettiğimiz üzere kanaatimizce bu durumda hâkim aydınlatma ödevi ve ön inceleme aşamasındaki görevi gereği tarafa delilini somutlaştırması için imkân tanınmalı ve taraf bu imkâna rağmen delilinin somutlaştırmazsa somutlaştırılmayan delil dikkate alınmadan mevcut delillerle karar verilmelidir. Aksi durumda aşırı şekilcilikten dolayı ciddi hak kayıplarına sebebiyet verebilir. "... Mahkemeye davacının dava dilekçesinde HMK'nun 194'üncü maddesinde öngörülen somutlaştırma yükünü yerine getirmediği veya yeterince yerine getiremediği durumlarda davanın açılmamış sayılmasına karar verileceğine dair bir kanun hükmü bulunmadığı gözetilmeden, mahkemenin kanısına göre eksik addedilen husus nedeniyle davanın açılmamış sayılmasına karar verilmesi isabetsizdir. Dava dilekçesinde HMK'nun 219 maddesine aykırı olarak, toplanması gereken belgelerin dava dilekçesinde ayrı ayrı gösterilmediği gerekçesiyle de davanın açılmamış sayılmasına karar verilmesinin yasal bir dayanağı yoktur..." 19. HD., 22.01.2013, 14885/1040 (Pekcanitez, Pekcanitez Usul, s. 1139, dp. 52).

¹¹³ Erdönmez, s. 21.

mıssa yahut deliller ilgili vakıalarla eşleştirilmemişse ispat faaliyetine esas teşkil edecek şekilde davranılmadığının kabulü gerekir.

Burada özellik arz eden durum iş hukuku alanında özellikle belgelerin ve delillerin işverende olduğu ve kayıt dışı çalışmanın yaygın olması hususlarıdır. İşçi tarafından somutlaştırma yükünün yerine getirilip getirilmediği hususu yukarıda belirttiğimiz şekilde her bir vakıa bakımından ayrı ayrı ele alınmalıdır¹¹⁴. Bu noktada işçinin somutlaştırma yükü altında bulunduğu vakıalar bakımından işverenin yardımı gerekebilir. Bu durumda somut olaya göre işçi bakımından somutlaştırmanın zorluğu¹¹⁵ söz konusu olabilir. Somutlaştırmanın zorluğu halinde vakıanın karşı tarafça ortaya konulması gerekir¹¹⁶. Eğer işveren bu hususta gereken açıklamaları ve yardımı yapmazsa, başka bir ifadeyle karşı taraf olarak vakıaların aydınlatılmasına katılma yükünü¹¹⁷ yerine getirmese, işçinin ileri sürdüğü iddialarının gerçek olduğunun kabulü ve dolayısıyla işverenin davayı kaybetme riski doğar.

SONUÇ

Somitlaştırma yükü, kendisini tamamlayıcı nitelikte olan hükümlerle birlikte ele alındığında iki açıdan incelenmelidir. Bunlardan ilki, vakıaların; yer, zaman, kişi, konu, mekân vs. unsurlarla algılamaya, anlamaya, tartışmaya ve ispata elverişli bir şekilde ortaya konulmasıdır (HMK m. 194/1). Bu yönüyle yapılan düzenleme, genel geçer ifadeler ve soyut vakıaların ileri sürülmesi suretiyle adeta bir “genel vakıalar havuzunun” yaratılmasının önüne geçmek işlevini üstlenir. Zira dava malzemesinin taraflarca getirilmesi ilkesi gereği dava malzemesi üzerinde tasarruf yetkisine sahip olan tarafların, sınırsız bir şekilde bu yetkilerini kullanarak soyut ve genel ifadelerle vakıalar ileri sürmesi,

¹¹⁴ Bkz. II/C/1-2.

¹¹⁵ Somutlaştırmanın zorluğu iddia yükünü taşıyan tarafın, dava sebebine ilişkin vakıaların kendi yaşam, algı veya etki alanı dışında cereyan etmesi durumunda söz konusu olur. Somutlaştırmanın zorluğunun mevcut olduğunun kabul edilebilmesi için, a) vakıanın tarafça ortaya konulmasının beklenilememesi, b) karşı tarafça vakıanın ortaya konulabilmesi ve c) menfaat dengesinin sağlanabilmesi unsurlarından oluştuğu hususunda detaylı bilgi ve açıklamalar için bkz. **Börü**, s. 226-234; **Yardımcı**, s. 257 vd..

¹¹⁶ **Börü**, s. 226 vd..

¹¹⁷ **Pekcanitez**, *Pekcanitez Usul*, s. 1685.

yargılamanın “makul bir sürede” sonuçlanmasını engeller niteliktedir. Ayrıca tarafların talep sonucunu dayandırdıkları hukuk kuralını karşılayan koşul vakıalara uygun somut vakıaları ispat faaliyetine esas teşkil edecek biçimde açık ve anlaşılır şekilde ileri sürmemesi hayat olayının gerçeğe uygun bir şekilde tespit edilmesi imkânını güçleştirdiği gibi sağlıklı bir ispat faaliyetinin yapılması imkanını da ortadan kaldırır.

Tarafların vakıalar bakımından somutlaştırma yükünü yerine getirmemeleri halinde hâkim, aydınlatma ödevi kapsamında ve ön inceleme aşamasında görevi gereği ilgili vakıaları somutlaştırması hususunda taraflara açıkça uyarıda bulunmalı ve bunun için imkân vermelidir. Davacıya uyarıda bulunmasına rağmen davacının vakıalarını açık ve somut bir şekilde ortaya koymaması vakıaların ispata elverişli bir şekilde ileri sürülmediği sonucunu doğurur ve davanın esastan reddi gerekir. Davacının ileri sürdüğü iddiaları somutlaştırma yükü davalının üzerinde bulunuyorsa ve davalı bu hususta gereken yardımı ve açıklama yapmıyorsa davanın aleyhine sonuçlanma riski ortaya çıkar. Fakat davalı savunmasında kendi ileri sürdüğü hususları somutlaştırmıyorsa bu durumda davalının, davacının iddialarını inkâr ettiği kabul edilmelidir.

İkinci olarak, her bir delilin hangi vakıanın ispatı için gösterildiğinin açıkça belirtilmesi gerektiği somutlaştırma yükünün delillerle olan ilişkisini ifade etmektedir (HMK m. 194/2). Bu açıdan dikkat edilmesi gereken nokta ispat hakkının engellenmemesidir. Zira HMK’da yer alan düzenlemeler ve yukarıda yapılan incelemeler ışığında artık tarafların, dayandıkları delillerini genel geçer ifadelerle ileri sürmemesi gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Taraflar, ayrıca hangi delilin hangi vakıanın ispatı için gerekli olduğunu açıkça belirtmelidir. Bu bakımdan tarafların, delilleri vakıalarla eşleştirerek somutlaştırmaması halinde, doğrudan vakıaları ispata elverişli şekilde ortaya koymadıkları, adeta ispat yükünü yerine getirmedikleri belirtilerek esastan aleyhe karar verilmesi ispat hakkını engeller niteliktedir. Bu durumda yapılması gereken hâkimin aydınlatma ödevi çerçevesinde taraflara soru sormak, açıklama yaptırmak suretiyle “deliller havuzunda” yer alan her bir delilin hangi vakıanın ispatı için kullanılacağını belirlemesi olmalıdır. Hâkimin aydınlatma ödevi kapsamında ve ön inceleme aşamasındaki görevi gereği eşleştirilmemiş deliller bakımından soru sorması, uyarıda bulunması ve delilin somutlaştırılması için imkân tanınmasına rağmen delil somutlaştırılmaz ve ilgili vakıa ile eşleştirilmezse somutlaştırılmayan delil dikkate alınmadan somutlaştırılmış diğer mevcut delillerle

yargılamaya devam edilmelidir. Şayet ispat yükü altında olan taraf, hiçbir delilinin eşleştirmese ve bu konuda yapılan uyarıyı dikkate almaz ve somutlaştırma yapılması için hâkim tarafından verilen imkânı değerlendirmez ve bu eksikliği gidermezse davayı kaybedecektir.

İşe iade davaları bakımından da işçi ve işveren soyut ve genel ifadelerle değil, somut ve açık bir şekilde vakıalarını somutlaştırarak ileri sürmelidir. İlaveten taraflar vakıa iddialarını ilgili delilleri ile eşleştirerek ileri sürmelidir. Bu şekilde işe iade davası bakımından da daha kolay ispat faaliyetine geçilebilecek ve davanın daha kısa sürede sonuçlanması sağlanabilecektir. İşe iade davasında işçi ve işverenin somutlaştırma yükü ve kapsamı her bir vakıa ayrı ayrı belirlenmelidir. Bu noktada özellikle ülkemizde kayıt dışılığın yaygın olması, işçinin işveren karşısında zayıf konumda olması ve bilgi ve belgelerin çoğunlukla işverende bulunması nedeniyle işveren sadece kendisinin somutlaştırma yükü altında olduğu vakıalar bakımından değil aynı zamanda işçinin somutlaştırma yükü altında bulunduğu vakıalar bakımından da gerekli yardımı ve açıklamayı yapmalıdır. Aksi halde genel olarak iddia yükü altında bulunduğu vakıalar bakımından somutlaştırma yükünü belge ve delillerin işverende olmasında dolayı yerine getiremeyen işçinin iddia ettiği hususların doğru olduğunun kabulü ve işverenin davayı kaybetme riski ortaya çıkar.

KAYNAKÇA

- Akı, Erol/Altıntaş, H. Olcay/Bahçivanlar, İbrahim, Uygulamada İş Güvencesi, Legal Yayınları, İstanbul 2005.**
- Akil, Cenk, 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Dava Dilekçesinin Unsurları Bağlamında Somutlaştırma Yükü, MÜHFD, 2012, S. 1.**
- Aktay, A. Nizamettin/Arıcı, Kadir/Senyen-Kaplan, E. Tuncay, İş Hukuku, Yenilenmiş 5. Baskı, 2012.**
- Alangoya, H.Yavuz/Yıldırım, Kamil M./Deren-Yıldırım, Nevhis, Medeni Usul Hukuku Esasları, 7. Baskı, İstanbul 2009.**
- Alangoya, Yavuz, Dava Temeli, Hâkimin Dava Malzemesinin Toplanmasıdaki Rolü ve Bu Konudaki Gelişmeler Hakkında, Makaleler, İstanbul 2012 (Dava Temeli).**
- Alangoya, Yavuz, Medeni Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler, İstanbul 1979 (İlkeler).**
- Arslan, Ramazan, Medeni Usul Hukukunda Dürüstlük Kuralı, Ankara 1989,**
- Arslan, Ramazan/Yılmaz, Ejder/Taşpınar Ayvaz, Sema, Medeni Usul Hukuku, 3. Baskı, Ankara 2017.**
- Aşık, İbrahim, Güncel Yargıtay Kararları Işığında Dava ve Cevap Dilekçesinin Unsurları, Zirve Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Özel Sayı (Medeni Usul ve İcra-İflas Hukukçuları Toplantısı XI) S:3 Y: 2014.**
- Atalay, Oğuz, Medeni Usul Hukukunda Menfi Vakıaların İspatı, İzmir 2001.**
- Becker-Eberhard, Ekkehard, Dava Malzemesinin Taraflarca Getirilmesi İlkesinin Esasları ve Sınırları (çev. Kamil Yıldırım), İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku (der. Kamil Yıldırım), 5. Bası, İstanbul 2006.**
- Bolayır, Nur, Hukuk Yargılamasında Delillerin Toplanmasında Tarafların ve Hâkimin Rolü, İstanbul 2014.**
- Bozkurt, H. Argun, İş Yargılaması Usul Hukuku, 4. Baskı, 2012.**
- Börü, Levent, Medeni Usul Hukukunda İddia ve Somutlaştırma Yükü, Ankara 2016.**
- Budak, Ali Cem/Karaaslan, Varol, Medeni Usul Hukuku, Ankara 2017.**
- Canbolat, Talat, İş İade Kararlarının Uygulanmasında Dürüstlük Kuralı, İstanbul Barosu/ Kadir Has Üniversitesi 2010 Yılı İş Güvencesi ve İş İade Davaları Semineri.**
- Çankaya, Osman Güven/ Günay, Cevdet İlhan/ Göktaş, Türk İş Hukukunda İş İade Davaları, Ankara 2005.**
- Çelik, Nuri, İş Güvencesi, İstanbul 2003.**
- Çelik, Nuri/Canıklıoğlu, Nurşen/Canbolat, Talat, İş Hukuku Dersleri, Yenilenmiş 28. Bası, İstanbul 2015.**

- Çil, Şahin**, 6100 Sayılı HMK'ya Göre İş Yargısında İspat Yükü Ve Deliller, İÜHFM C: LXXII, S: 2, 2014.
- Erdönmez, Güray**, Hukuk Muhakemeleri Kanununa Göre Delillerin Gösterilmesi ve İbrazı, İBD, C: 87, S: 5, 2013.
- Eyrenci, Öner/Taşkent, Savaş/Ulucan, Devrim**, Bireysel İş Hukuku, 7. Baskı, İstanbul 2016.
- Gaul, Hans Friedhelm**, Yargılamanın Amacı- Güncelliğini Koruyan Bir Konu (çev. Nevhis Deren Yıldırım), İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku (der. Kamil Yıldırım), 5. Bastı, İstanbul 2006.
- Güzel, Ali**, İş Güvencesine İlişkin Yasal Esasların Değerlendirilmesi, İstanbul Barosu/ Galatasaray Üniversitesi 2004 Yılı Toplantısı.
- İyilikli, Ahmet Cahit**, Hukuk Yargılamasında Dava Sebebi Üzerine Bir İnceleme, TBB Dergisi 2013, S. 106.
- Kar, Bektaş**, İş Güvencesinde İspat Yükü ve Deliller, Legal İHD, 2005/7.
- Karaaslan, Varol**, Medeni Usul Hukukunda Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevi, Ankara 2013.
- Karamercan, Fatih**, Dava ve Cevap Dilekçesinin Unsurları- Somutlaştırma Yükü, Ankara 2016.
- Karlı, Abdurrahim**, Medeni Muhakeme Hukuku, 3. Baskı, İstanbul 2012.
- Karlı, Abdurrahim/Koç, Evren/Konuralp, Cengiz Serhat**, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Problemler Konular, İstanbul 2014.
- Kılıç, Halil**, Açıklamalı-İçtihatlı 6100 Sayılı HMK C: 2, 2011.
- Kuru, Baki**, İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku, İstanbul 2016 (Usul).
- Kuru, Baki**, Medeni Usul Hukukunda Dava Sebebi, AD, 1967/4 (Dava Sebebi).
- Kuru, Baki/Arslan, Ramazan/Yılmaz, Ejder**, Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, 6100 sayılı HMK'na Göre Yeniden Yazılmış 23. Baskı, Ankara 2012.
- Meriç, Nedim**, Hâkimin Davayı Aydınlatma Yükümlülüğü, DEÜHFD, C: 11, Özel Sayı 2009 (Basım Yılı 2010).
- Muşul, Timuçin**, Medeni Usul Hukuku, 3. Baskı, Ankara 2012.
- Özdemir, Erdem**, İş Sözleşmesinden Doğan Uyuşmazlıklarda İspat Yükü ve Araçları, İstanbul 2006.
- Özekes, Muhammet**, HMK Bakımından Dava Dilekçesinde Eksiklik Halinde Yapılması Gereken İşlemler, DEÜHFD, C. 16, Özel Sayı 2014, (Basım Yılı: 2015) Prof. Dr. Hakan PEKCANİTEZ'e Armağan (Dilekçeler).
- Özekes, Muhammet**, İş Kanunu'nun 20 ve 21. Maddelerinin Medeni Yargılama ve İcra Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi, 75. Yaş Günü İçin Prof. Dr. Baki Kuru Armağan, Ankara 2004 (İş).

- Özekes**, Muhammet, Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı, Ankara 2003 (Hukuki Dinlenilme).
- Özmumcu**, Seda, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Delillerin İkameleri Hakkındaki Hükümlerine Mukayeseli Bir Bakış, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi, 2013/101.
- Pekcanitez**, Hakan, Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku, 15. Baskı, İstanbul 2017.
- Rechberger**, Walter H., Avusturya Medeni Yargılamasında Yargılamanın Hızlandırılması (çev. Kamil Yıldırım), İlkeler Işığında Altında Medeni Yargılama Hukuku (der. Kamil Yıldırım), 5. Bası, İstanbul 2006.
- Schilken**, Eberhard, Medeni Yargılamada Hâkimin Rolü Konu (çev. Nevhis Deren Yıldırım), İlkeler Işığında Altında Medeni Yargılama Hukuku (der. Kamil Yıldırım), 5. Bası, İstanbul 2006.
- Süzek**, Sarper, İş Hukuku, Yenilenmiş 11. Baskı, İstanbul 2015.
- Şakar**, Müjdat, Gerekçeli ve İçtihatlı İş Kanunu Yorumu, Yenilenmiş ve Genişletilmiş 7. Baskı, İstanbul 2015.
- Şeker**, Hilmi, İlkeler Işığında Ön İnceleme Kurumu, İstanbul Barosu Yayınları, 2012/2.
- Tanrıver**, Süha, Medeni Usul Hukuku, Cilt I Temel Kavramlar ve İlk Derece Yargılaması, Ankara 2016.
- Umar**, Bilge, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Ankara 2014.
- Üstündağ**, Saim, İddia ve Müdafanın Değiştirilmesi Yasağı, İstanbul 1967.
- Yardımcı**, Taner Emre, Hukuk Yargılamasında Somutlaştırma Yükü, 2017.
- Yıldırım**, Kamil M., Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı'nın Getirdiği Yenilikler ve Bu Yeniliklerin Değerlendirilmesi, İstanbul Barosu Yayınları, 2008 (Değerlendirme).
- Yıldırım**, Kamil M., Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi, İstanbul 1990 (Deliller).
- Yılmaz**, Ejder, HMK Uyarınca Tüm Delillerin Dava veya Cevap Dilekçesinde Gösterilmesi ve Eklenmesinin Zorunlu Olup Olmadığı, İstanbul Barosu Dergisi, C: 86, S: 5, 2012 (Deliller).
- Yılmaz**, Ejder, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Ankara 2012 (Şerh).
- Yılmaz**, Ejder, Medeni Yargılama Hukukunda Islah, Değiştirilmiş 2. Bası, Ankara 2010 (Islah).

KISALTMALAR CETVELİ

AD	: Adalet Dergisi
Bkz.	: Bakınız
C	: Cilt
çev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
DEÜHFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
dp.	: Dipnot
E.	: Esas
HD.	: (Yargıtay) Hukuk Dairesi
HMK	: 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu
HUMK	: 1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
İBD	: İstanbul Barosu Dergisi
İK	: 4857 Sayılı İş Kanunu
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
K.	: Karar
m.	: Madde
MÜHFD	: Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
T.	: Tarih
TBB Dergisi	: Türkiye Barolar Birliği Dergisi
vd.	: ve devamı
vs.	: ve saire
ZPO	: Zivilprozessordnung (Alman Medeni Usul Kanunu)